Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه په ساده ژبه

په بلجیم کی د قضایي فلسفې حقوقي څانګه (Y-ease)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د کتاب نوم ---------------- فلسفه په ساده ژبه

ليکوالان:------------ -------جيني تېچمن او کيترين ايوينز

ژباړه:----------------------- امين رنځور احمدزی

کمپوز او ډيزاين: ---------- جمال ناصر ختک

د چاپ شمېر:-------------- دوه زره ټوکه

خپرندوی: ------------------ په بلجيم کی د قضايي فلسفی حقوقي څانگه

دترلاسه کولو پتې:

کابل: د پامير سينما شاته دوهم پوړ کتاب‌ښار ته مخامخ د هله مجلی دفتر

جلال اباد: اسحق زی مارکېټ څمکتلی يار کتاب پلورنځی

لوگر:۱- پل‌علم زينت راډيو ۲- ښاروال مارکيټ حکيمي کتابپلورنځی

پکتيا: گردېزښار غزني لين علمي کتابپلورنځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

- سریزه ۴
- فلسفه څه شی ده ؟ ۵
  - مابعدالطبیعه ....
  - اخلاقي فلسفه ....
  - سیاسي فلسفه ....
  - د علم فلسفه ....
  - منطق ....
  - د فلسفې نوری څانګی ....
- ګټه او اخلاقي اصول ....
- مارکس او مارکسیزم ....
- اقتدار او بی دولتي ....
- ژوند او مرګ ....
- د شر وجود ....
- د خدای(ج) وجود ....
  - دلیل د الهام په بنیاد ....
  - دلیل د معجزاتو په بنیاد ....
  - دلیل د علت اولی ....
  - دلیل د وجود په بنیاد ....
  - دلیل د اتقان صنع ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

- برابري ....
  - د فرصت برابري ....
  - قانون او ارزښتونه ....
  - حداقل دولت ....
- آزادي ....
  - سياسي آزادي ....
  - استقلال ....
  - د مشروطه حکومت په چوکاټ کی سياسي ازادي ....
  - د ټولنو د آزادئ تضمين ....
  - فردي آزادي او طبيعي حقوق ....
- په ژوند د فلسفې تاثير ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

دا کتاب هم د عادي لوستونکیو لپاره لیکل شوی او هم د پوهنتونونو تحصیلاتي مؤسسو او مسلکي محصلینو لپاره لیکل شوی دی، دا کتاب د کېمبریج د پوهنتون فارغ کیتېرین ایوینز لیکلی دی هغه اړتیا احساس کړه چې لوستونکي د فلسفې له لا زیاتو موضوعاتو سره آشنا شي، موږ وغوښتل چې دلته هغه پیچلي اصطلاحات په اسانه او ساده ژبه بیان او وړاندی کړو کوم چې عام فهمه نه دي او د فلسفې په نورو کتابونو کې په نسبتاً تخصصي ژبه وړاندی شوي دي. په نورو پخوانیو آثارو کې به ډیر کم داسی وي چې دی اصل ته دی پام پکی شوی وي. موږ دلته د فلسفې له براخ علم نه په اختصاري ډول یو څو متنونه راخیستی دي چې په فلسفي علم، سیاسي نظریاتو، فیمنیزم، منطق او د ژوند په مانا مشتمله ده. د موضوعاتو د ځینی برخو په لیکلو کی د کیمبریج پوهنتون له درسي جزواتو استفاده شوی ده لیکن دا موارد په یو داسی شکل استفاده شوي دي چې هغه کسانو ته اخذ تر ډیر اسانه دی کوم چې له فلسفې سره تر دا دمه هیڅ اشنا نه دي. د فلسفې تاریخ مو دلته تر بحث لاندی نه دی نیولی لیکن ځای ځای په مستقیم او غیرمستقیم ډول فلسفي مساي او پیشنهادي حل لاری وړاندی شوي دي. په دوهم چاپ کی ځینی متنونه تصحیح شوي دي یو له دغه فصلونو څخه (ژوند او مرګ) دی چې د سیاسي اخلاقو په جمله کی راځي او دوهم فصل د (مارکس او مارکسیزم) په نامه د مارکس د سیاسي نظریې تشریحي بڼه ده.

دا کتاب د علمي پراختیا او د فلسفي معلوماتو د زیاتوالي په موخه نه صرف د فلسفې د زده کوونکو لپاره بلکې د سیاست، ټولنیزی نظریې او د الاهیاتو د علم د علاقه مندو افرادو لپاره هم ډیر ګټور دی.

جیني تیچمن او کیتېرین ایوینز

PHILISOPHY: A Beginners Guide

د کتاب اصل نوم فلسفه د تازه زده کوونکو لپاره دی چې په فلسفه په ساده ژبه اړول شوی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې اړتیا ده چې فلسفه ووایو ؟

که څه هم دا زموږ په ټولنه پورې نه محدودیږي او عامه مسئله ده. د مطالعې یو له غټو او اړینو مسایلو څخه داده چې فلسفه موږ د سات تیرئ لپاره لولو، نن ورځ زموږ د ځوانانو تر منځ د فلسفې مطالعه ډېره شوی ده مګر په ډیر کم شمېر ځوانان به وي چې فلسفه د مناسب هدف او انګیزی په خاطر ګوري، دلته غواړم د فلسفی د مطالعی دوه ډوله انګیزې نقد کړم. اول: ځینی افراد چې شاید ډیری برخه به یې ځوانان وي د نورو ورځنیو مشغولتیاوو او سات تیریو تر څنګ یو ډول کلتوري تفریح هم وکړي چې یوه برخه یې مطالعه تشکیلوي چې له دی نه د خوند لپاره استفاده کوي خو فلسفه ځکه دوئ د خپلی مطالعی لپاره زیاته کاروي چې له کلتوري او روښنفکرانه پرستیژ نه برخمنه ده.

دوهم: یوه بله انګیزه چې د فلسفی په متونو پوری تړلی ده داده چې افراد غواړي خپله د پوهی او سواد سطحه پورته یوسي. له دی نه ددوئ هدف دا وي چې له فلسفي بحثونو سره لا ډیر اشنا شي او په هر څه وپوهیږي. دلته د لوستونکي هدف له مطالعی نه خوند اخیستل او یا سات تیرول نه وي بلکې د ورکړل شوو معلوماتو ذخیره کول دي چې په دغه مطلوب کتاب کی ځای په ځای شوي وي.

د خوند لپاره د فلسفې مطالعه ددی سبب کیږي چې سړی د فلسفې د عمیقې مطالعی په ځای یو څو کتابه ووایي ځینی جملی او اصطلاحات یاد کړي او سټړی او بیا د یوی بلی موضوع په لټون او تعقیب پسی لاړ شي. دلته له ټولو مهمه موضوع چې د سړي ذهن کنجکاو کوي د یوی موضوع په اړه د شخص کم معلومات او لنډفهمي ده، بلخوا د کیسی په شکل د فلسفی د تاریخ لوستل بغیر له دی چی فلسفه د سړي په ذهن کی د یو داستان په شکل پاتی کړي بله نتیجه نه لري خو له هغه کسانو پرته چې هغوئ فلسفه د یو دلچسپ مضمون په توګه وایي او تعقیبوي يې. ددی لوی مثال د پوهنتونونو دی چې هلته فلسفه د ځمکپېژندنی او جغرافیا غوندی د یو اضافي مضمون په توګه تدریسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه په ساده ژبه

اساساً فلسفه د انسان تر ګردو زياته او مهمه روحي اړتيا ده، ځکه چې انسان ژور پوهيدلو ته اړتيا لري او دغه راز پوهيدنه د انسان لپاره يوه هميشنۍ اړتيا ده. لکه چې موږ ګورو ماشومان تل په دې هڅه کې دي چې وپوهيږي دا کار څنګه، له کومه او چا وکړ. په همدې دليل ارسطو وايي: فلسفه په طبيعي توګه نړۍ رانغاړي بناً هر انسان په يو نه يو توګه فيلسوف او يا د فلسفې تر تاثير لاندې دی، ځکه چې په ناغوښتلې توګه ددوئ ژوند په هغو مسايلو پورې تړلی دی چې فلسفه بحث ترې کوي او فيلسوفان دغه مسايل چې د انساني ژوند بنياد يې بللی شو په ژوره توګه څيړي او تر بحث لاندې يې نيسي او د حل لارې ورته لټوي.

له بل پلوه موږ انسانان په ژوند کې د عملي کردار لپاره مجبور يو چې هميشه تصميم ونيسو او په بنيادي توګه له يو انتخابه پرته ژوند کول ناممکن دي، نو په همدې اساس موږ اړ يو چې پوه شو کوم تصميم چې موږ نيسو ولې او څنګه يې بايد ونيسو او د فلسفې وظيفه همدغه ده چې موږ ته ددغه انتخاب نوعيت نتيجه او حل لارې راپه ګوته کړي. نو په دې اساس فلسفه د هر انسان لاربښود دی، او د لا ښو لارو چارو او کاملو لارو چارو او نويو لارو چارو د ټاکلو لپاره يو منظم چوکاټ او سيستم ته مو ورپام کوي او په انسان کې د ژوند او نړۍ د حقيقي مانا او جوهر د پيدا کولو لپاره يوه قوي قوه او هوډ پيدا کوي د همدې لپاره موږ فيلسوف هغه څوک بللی شو چې ددغو اړتياوو څيړونکی وي او دغه چوکاټ چې د ژوند د اصولو لپاره د فلسفې علم ټاکلی دی شنلې او څېړلی شي.

بله ضروري نکته چې د فلسفې اهميت مخکې له مخکې راته روښانولی شي هغه داده چې ټول علوم فلسفې ته اړ دي، تر ډيره پورې دعلماوو تر منځ نظر دا موجود دی چې فلسفه د علومو په اساس ټاکلو کې مخکښ رول لري، که هغه علوم طبيعي او رياضي علوم وي چې په تجربوي اسلوب مخکې ځي يا په برهان او قياس، بلکې ټول هغه څه چې موږ يې د علم په نوم يادولی شو فلسفه يې نقشه ورجوړوي.

تر کومه حده چې ددې کتاب د ژباړلو اړتيا ده بايد ووايم چې لکه څرنګه چې ښاغلي تېچمن په خپله د پيل په خبرو کې وييلي دي دا کتاب د فلسفې له مسلکي اشخاصو پرته د هغو لپاره هم مهم دی چې غواړي د فلسفې په اړه په څه وپوهيږي دلته کوشش شوی دی چې د فلسفې د مطالعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه په ساده ژبه

پیچلي موضوعات او نسبتاً سخت اصطلاحات په ارامه او روانه ژبه وړاندی شي چی هر څوک وکولی شي استفاده تری وکړي او په موضوع وپوهیږي.

که څه هم ژباړه یو ډیر دروند مسؤلیت دی او دا چی زه به د ژباړی په جریان کی تر کومه حده توانېدلی یم چی د مسایلو اصلي پانګه تاسو ته وړاندی کړم خو ډاډه یم چی په پښتو ژبه د فلسفې اړوند لیکنو د نه شتون په وجه دا او دی ته ورته نوری ژباړی نه یوازی چی دوخت ضرورت دی بلکی د راتلونکو نسلونو یو قرض دی چی په خفګان سره باید ووایو چی اوسنیو لیکوالانو او ژباړونکو په مناسبه توګه دغه قرض نه دی ادا کړی او یا تر اوسه پوری دی ته متوجی شوي نه دي.

زه یو ځل بیا وایم چی ژباړه یو دروند مسؤلیت دی چی هم د لیکوال او هم د هغو کسانو پور راپه غاړه کوي کوم چی ته غواړی د لیکوال خبری په عینی شکل وروړسوی زه یې مخکی له مخکی د نیمګړتیا او کمزورۍ بخشش غواړم.

د یو آباد او علمي افغانستان په هیله

محمدامین رنځور

جلال آباد ۱۳۸۸هـ ل د حمل د میاشتې پینځلسمه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه څه شی ده؟

فلسفه د هغه مسایلو مطالعه ده چې ډېر پراخ او جنجالي وي دا مسایل په ماهیت، وجود، معرفت، اخلاق، دلیل او د انسان په هدف پورې تړلي دي. په فلسفي پوهنتون کې دا موضوع په مختلفو ښاخونو تقسیمیږي چې اصلي څانګې یې عبارت دي له مابعدالطبیعه، اخلاقي فلسفه، سیاسي فلسفه، علمي فلسفه او منطق.

مابعدالطبیعه: د وجود او پیژندګلوۍ مطالعه

د ارسطو د آثارو یو راټولوونکي اندرونیکوس دغه نوم د ارسطو د فلسفی په یوی برخې کېښود، خپله ارسطو دغه برخی ته فلسفه اولی نوم ورکړی وو له فلسفه اولی نه د هغه مقصد بنیادي یا مهمه فلسفه وه، فلسفه اولی یا بنیادي فلسفه له ذات وجود، ذات علیت، او ماهیت شناخت څخه عبارت ده. اندرونیکوس د ارسطو د آثارو د راټولولو به وخت د فلسفه اولی له مربوطه رسالی طبیعیات څخه د مابعدالطبیعه فلسفی نوم راخیستی ده هغه طبیعیات د یو کتاب په بڼه راټول کړل او مابعدالطبیعه یی ونوموله یعنی هغه برخه چې طبیعیات وروسته ده.

ما بعدالطبیعه له هستئ پیژندنی څخه تشکیل شوی ده هستي پیژندنه د ذات وجود، ذات تکوین یا پیدایښت، معرفت پېژندنی یا د همغه شناخت نظریې مطالعی ته وایي. لیکن د ذهن، روح، خدای، زمان، مکان او اختیار مسایل هم تر بحث لاندی نیسي. دا په دی دلیل چی د معرفت او وجود پوره تحقیق ځینی نور مسایل هم په بر کی نیسي کوم چې په همدی مطالعی پوری اړوند دي.

اخلاقي فلسفه: د ارزښتونو مطالعه

د Ethecs اصل منشأ یوناني کلمه ده چې د منش او رفتار مانا ورکوي لیکن له اولسمی پیړۍ راپدیخوا په انګلیسي کی د اخلاقیاتو د علم د مطالعی په مانا استعمالیږي. نن ورځ اخلاق دوه متفاوتي ماناوې لري اول کولی شو اخلاق هغه نظریه وبولو چې د عقلاني سرچینو د نظریې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه او بررسي کوي او اخلاقي اصول توجيه کوي دوهم دا چې اخلاق د خاصو اصولو هغه رفتار ته ويل کيږي چې د متخصصو او عادي افرادو د قبول وړ وي. د اخلاقو له ګڼو څانګو څخه طبي اخلاق، تجارتي اخلاق او کاري اخلاق بالخصوص د يادولو وړ دي. د اخلاقياتو علم اخلاقي اصول، نيکبختي، عدالت، شجاعت او په ټولييزه توګه د ارزښتمندو او بې ارزښته خصلتونو څېړلو ته ويل کيږي.

سياسي فلسفه: د دولت او رعيت مطالعه

سياسي فلسفه د دولت او رعيت تر منځ مسايل شاربي، ليکن په جزياتو او د حکومتي لوړو ژورو او د مشرتابه په طريقو ډېر نه غږيږي بلکې کوشش کوي چې دا سوالونه وڅيړي:

- ✓ ولې انسان بايد د حکومت تابع وي آيا له ډار او ترس پرته بل کوم دليل د اطاعت د منلو لپاره شته؟
- ✓ آيا موږ دولتونو لرلو ته اړتيا لرو يا د دولتونو له شتون پرته به لا د بهتر وضعيت لرونکي يو؟
- ✓ آزادي څه شی ده او رعيت تر کومه حده آزادي لرلی شي او تر کمه حده بايد له آزادۍ برخمن وي؟
- ✓ برابري څه شی ده او آيا خوښوونکی ده؟

د اوسنۍ پيړۍ په لومړنۍ نيمايي کی فيلسوفانو د دولت او رعيت له مسايلو سره ډېره کمه علاقه درلودلی ده، تر دغه وخته دا موضوع مکرراً د فلسفی د يوی مهمی برخی په توګه ليدل کيده. د افلاطون له وخته ټولو هغه کسانو چې فلسفي مخکښ متفکرين وو سياسي فلسفه د خپلو ليکنو په سر کی راوستی ده، په خپله افلاطون هم په دی باب دوه غټ آثار چې جمهوري او قوانين نوميږي ليکلي دي.

ارسطو هم د سياست په نامه قوي کتاب ليکلی دی آګستاين د خدای ښار په نامه کتاب ليکلی. توماس آکويناس د دولت او رعيت حقوق او وظايف کتاب وليکه. توماس هابز هم د ليوياتان په نامه ليکنه کړی ده. جان لاک د مدني حکومت په نامه ليکل کړي دي چې د پام وړ کتاب دی. ډيويډ هيوم د تاريخ او سياست په نامه مطلب وليکه. او همدا راز د معاصرو فيلسوفانو له ډلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا برخه یې له پامه نه ده غورځولې هیګل، بینتم، جان سټوراټ میل او په ځانګړي ډول کارل مارکس یادولی شو.

دعلم فلسفه

د فلسفی مسایلو د وجود تصور چې په نظام مندئ علومو پورې منحصر دي نسبتاً نوی تصور دی، دا چې اوسمهال د علم د فلسفې په نامه یادیږي تر نولسمې پیړۍ پورې یې د معرفت د نظریې یوه برخه تشکیلوله. د نولسمې پیړۍ ځینې فیلسوفان لکه جان سټوراټ میل دا د منطق د یوې څانګې یعنې استقرایي منطق په توګه تر بحث لاندې نیولې ده.

اوسمهال د علم فلسفه د فلسفې د یو ځانګړي شاخ په توګه شمېرل کیږي او په همدې عنوان په اکثره پوهنتونونو کې ځینې وخت د علم محصلینو او ځینې وخت د فلسفې محصلینو او ځینې وخت هم دواړو ډلو ته تدریسیږي. دعلم فلسفه غالباً د علم د تاریخ تر څنګ شمېرلې شي. د فلسفې د علم اکثره لاروي چې کله شروع کوي لومړی یې د خپل تحصیل ژوند له علمي فلسفې شروع کړی او وروسته یې فلسفې ته مخه کړی ده. د فلسفې مسایل چې د علم مربوط دي د هستۍ پیژندنې په مسایلو ورګډیږي یعنې د واقعیت په باره کې مسایل لکه د جاذبې قوه، مقناطیسي قوه او الیکټرونونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منطق: د استنتاج او دليل فلسفه

د منطق د کلمې ريښه له يوناني کلمې لوګوس څخه اخيستل شوې ده چې د فکر يا دليل په مانا ده او احتمالاً داسې ده چې ځينې وخت منطق د فکر د قوانينو د مطالعې په توګه تعريفيږي ليکن ارسطو چې ددغې موضوع بنيادګزار دی منطق يې د دلايلو د مطالعې په نامه توصيف کړی دی.

له دې ټولو سره داسې هم نه ده چې د هر استدلال هدف دقيقاً د يو شي ثابتول دي بلکې د ډيرو استدلالونو هدف دادی چې يو شی احتمال لري. د منطق بهترين تعريف عبارت دی له (منطق د کامل استدلال هغه مطالعې ته وايي چې په صحت او عدم صحت پوری رابطه لري)

ځينې فيلسوفان وايي چې منطق بايد حقيقت هم د صحت غوندې تر مطالعې لاندې ونيسي ليکن حقيقت له صحت نه ډيره پراخه موضوع ده.

د فلسفې نورې څانګې

که څه هم په دې کتاب کې زموږ هدف دا وو چې تر ممکن حده دغه ليکنه د فلسفې په باب جامع واوسي ليکن بيا هم موږ به اختصار بسنه وکړه او د فلسفې ډيرې څنګې مو ناوېلې پرېښودې. په دې وجه موږ د رياضياتو فلسفه، د ژبې فلسفه، د حقوقو فلسفه او د هنر يا ښکلاپېژندنې په فلسفه خبرې ونکړې. دليل يې هم دادی چې دغومره اوږد بحث په دومره کوچنۍ ليکنه کې نه ځاييږي او د يو جامع بحث لپاره قوي اثر ليکلو ته اړتيا ده چې لوستونکي له پورته يادو او ورته نورو برخو سره له مخکې بلدتيا ولري.

په ټوليېزه توګه د فلسفې مطالعې ته له دوه لارو دوام ورکولی شو: يا خو فيلسوف غواړي چې جنجالي مفاهيم تعريف او تحليل کړي او د ثبوت لپاره يې اعتمادي سرچينې استعمال کړي تر څو انتزاعي او جنجالي تصوراتو ته چې د فلسفې اصلي مسايل دي او د فلسفې د توجه وړ دي تشريح او توضيح پيدا کړل شي. د فلسفې دغه دوه انواع عبارت دي له تحليلي او (Continental)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکن باید ووایو چې دغه دوه عنوانونه چندان دقیق نه دي. اوس وخت کې تحلیلي فلسفه د شلمې پیړۍ د انګلیسي فیلسوفانو ګیلبرټ رایل، جي ایل آونسټین او جي آنسکام او امریکایي فیلسوفانو لکه ډونالډ ډیویډمین، هیلري پانټام او سایول کریپکي په نومونو پورې تړل شوې ده. خو بلخوا کانټینینټل فلسفه د جنوبي امریکې او اروپا په ځینې برخو کې تر سترګو کیږي. دا فلسفه د فلسفي نظامونو د بنسټګرانو لکه هیګل، شوپنهاور، مارکس او په دې وروستیو کې د ځینې افرادو لکه سارتر، هابرماس او ډریډا په نومونو پورې تړل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند د فلسفې تاثیر

فلسفه په انساني ژوند کې هم د اصولو او قواعدو له مخې او هم د ژوند پرمختګ او باریکیو د لا ښه پېژندلو لپاره یو بنیادي اصل ده. فلسفه چې د نړۍ د مشهورو مفکرینو په نظریاتو او لرلید ولاړه ده معمولاً هغه مسایل شاربي چې ډېر جنجالي او پیچلي وي که څه هم فیلسوفان د فلسفې د مختلفو قواعدو په اړه موافقتونه او مخالفتونه دواړه لري خو بیا هم فلسفه د انساني ژوند د پرمختګ بهترینه لار وه. مختلف ممالک د مختلفو نظریو پلوي کوي او لا تر اوسه یې بریالۍ تطبیقوي چې د مثال په ډول اوسنی قوي او پرمختللی انګلستان هم د یو مشهور مفکر د نظریاتو پایله بللی شو.

د فلسفې په اړه پراخ او تنګ نظرونه

د تاریخ په مختلفو دورو کې فیلسوفانو د دوئ د څېړنې لاندې موضوعاتو ته کله په ډېره ژوره توګه کتلي دي او کله کله یې هم ډېر تنګ نظر ښودلی دی. بلخصوص د شلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې فلاسفه وو د بحث موضوعاتو ته په نسبتاً تنګ نظر کتلي دي، لکه د آکسفورډ فلسفه چې د وین د حلقې پوزیتویزم او د ژبو د تحلیل ترکیب چې د موضوعاتو په اړه محدودیت توصیه کوي. او شاید چې همدغه امر په شلمه پیړۍ کې د علم د پرمختګ د مخنیوي باعث شوی وي.

په ۱۹۵۹ میلادي کال ارنست ګیلنر په خپل کتاب (کلمات او اشیاء) کې ډېر کلک انتقادونه وکړل. ګیلنر ادعا وکړه چې حتی مسلکي فیلسوفانو په اکسفورډ کې په خپلو څېړنو کافي وخت نه دی لګولی. او هغه څېړنې چې دوئ کړي دي د مابعدالطبیعي فلسفې له سیاست، اخلاقیاتو او د ژوند له واقعیت سره هیڅ اړخ نه لګوي. هغه وخت د ګیلنر انتقاد د چا غوږ ته کوز نشو مګر وروسته فیلسوفانو د مابعدالطبیعي فلسفې د سوالونو تحلیل ته مخکه کړه او دا مهال د هغه کسانو شمېر کم نه دی چې د ژوند په واقعیت لیکنې او فکر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۰ میلادي کال استرالیایي فیلسوف پیټر سینګر د (حیوان آزاد) په نامه کتاب ولیکه. شاید دا د نړۍ په تاریخ کی لومړنی فلسفي کتاب وي چی د حیواناتو د حلالې د ځایونو (مسلخونو) عکسونه پکی وو. ددی کتاب یو عنوان (دبی غوښې خوړو د پخلي طریقی) باعث شو چی ډیر لوستونکي یې وښو خوړو ته مخکه کړي. همدا راز نورو فیلسوفانو جي آنکام له بارداریٔ نه مخنیوی، ستیفن کلارک د حیواناتو حقوق، فیلپافورټ ترحمي قتل، جوډیس ټامسن د سقط جنین او امارتیاسن د اقتصادي علم او فلسفې په اړه کتابونه ولیکل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټه او اخلاقي اصول

اخلاقي پایله هغه نظریه ده چې وایي کړنې باید د هغې پایلو ته په کتو تر تعقیب لاندې ونیول شي، ددې نظریې مهم قسم Utilitarianism یا فایده‌ګرایي ده او د فایده ګرایۍ مشهور فیلسوفان عبارت دي له ,James Mill , John Stuart Mill او Jermey Bentham.

د یوټیلیټرنیزم فلسفه هیڅ خاص اخلاقي اصل ته اړتیا نلري ددې په ځای یوټیلیټرنستان دا نظریه اختیاروي چې هر هغه عمل چې د یو انسان د نیکمرغۍ سبب ګرځي د عملي کېدو دی او ټول هغه موارد د ارزښت وړ دي چې د انسان د ګټې سبب ګرځي.

بل پلو کانت د یو ټیلیټرنیزم په ضد تر ټولو مخکښ او مشهور فیلسوف دی، کانت وایي په نیکمرغۍ پسې تر شا زغلېدل بې فایدې دي ځکه کیدای شي موږ په دې کې له ناکامۍ سره هم مخ شو، او که نېکمرغي ذاتاً د ارزښت وړ وي نو کله چې مضر اشخاص په نړۍ کې پرمختګ کوي نېکمرغه اشخاص به د ناراحتۍ احساس وکړي. همدا راز کانت په دې نظر دی چې په نړۍ کې یوازینی ارزښتمند شی د نیکۍ اراده ده او نېکه اراده عبارت ده له (د هر هغه کار د ترسره کولو لپاره تمایل او عزم چې نېک وي) د کانت په نظر دا یو معقول اصل دی او هر عاقل موجود کولی شي پیروي ترې وکړي ځکه انسان ته په کار دي چې تل روغ او رېښتیني اوسي حتې که په دروغو تاسو ته یوه ستره ګټه هم لاسته درځي نو باید پرهېز ترې وشي.

که د کانت نظریات وپلټل شي نو تر ټولو ډېره توصیه پکې ددې لیدلی شئ چې رېښتیني اوسئ، روغ کارونه کوئ، د دروغو وعدې مه ورکوئ، سخاوت کوئ د نیکۍ غوښتونکي اوسئ خپل استعدادونه عبث مه ضایع کوئ په حیواناتو مهربان اوسئ، هیڅکله ځانوژنه مه کوئ.

اوس راځو په مقایسوي ډول دواړه نظریات سره پرتله کوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی نمونه: فرض کړئ یوه مېرمن په یوه جزیره کی د مرگ په حال کی ده او په دی جزیره کی د هغی یوه وریره ده چی فرشته نومیږي هغه خپلې وریری یعنی فرشتی ته وصیت کوي چی ټول مال یې په یوه نیکه لاره کی ولگوي فرشته وعده ورسره کوي چی د هغې ټول مال به د یو لوبغالي په جوړېدو کی لگوي کله چی دغه مېرمن مړه کیږي او فرشته له جزیری نه ابادئ ته راځي او هغه گوري چی د خپلی ترور پیسې په همدغه لوبغالي مصرف کړي خو یو وخت پوهیږي چی د ماشومانو یو هسپتال د پیسو د نشتوالي له امله خراب پروت دی اوس فرشته خپل نیت بدلوي او د لوبغالي لپاره ځانگړی شوی پیسی د کوچنیانو په روغتون لگوي. اوس آیا فرشته په خپل قول وفاداره پاتې شي ؟

دلته د کانت د نظریې پیروان وایي چی بلی فرشته باید په خپل قول ثابته پاتې شي ځکه چی وعده ماتول سم کار نه دی فرشته باید په خپل اصل وعده کلکه پاتی شي ځکه که هغی نه غوښتل له اوله به یی وعده نه کوله. له بل پلوه یوټیلیټرنستان وایي چی هر څه په دی پوری تړلي دي چی وپوښتل شي چی آیا د لوبغلي په جوړېدو انسان ته زیاته فایده رسیږي او که د هسپتال، که لوبغالی مهم وو نو په خپل قول دی ودریږي خو که روغتون انسان ته له هغې زیاته گټه درلوده نو باید خپله وعده ماته کړي؟

دوهمه نمونه: د هند په کلکته ښار کی د تیریسیا مور خپل ټول عمر د مرگ په وخت کی د بی وسه او بی کسه خلکو په خدمت تېر کړ، د فایده باورانو په باور ددی کار فایده ډېره کمه ده د یو فایده باور د محاسبې له مخی د تیریسیا مور ته په کار دي چی خپل عمر د ژوندیو خلکو د خدمت لپاره وقف کړي ځکه د مړه کیدونکو کسانو په نسبت د ژوندیو مرسته کول مهم دي.

دریمه نمونه: داسی وگڼئ چی د بولیسو اداره له ډېره وخته د قاچاقچیانو د یو گروپ په لټه کی ده خو نده توانېدلی چی کومه نښانه او سند یی په اړه بیامومي، یوه ورځ د قاچاقچیانو یو ملگری د پولیسو اداری ته ورځي او د باند د غړو د نیولو لپاره ټول مهم اطلاعات ورکوي ددی کار انگېزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پخوانيو کړنو د هغه د پښېمانۍ احساس نه دی بلکې د هغه او د ملګرو تر منځ داخلي اختلافات دي نو پوليس بايد څه وکړي؟

د يوټيليټرنسټ په نظر بايد هغه ته مصؤنيت ورکړل شي ځکه د ټولنې د اکثريت منافع په بله هره ملاحظه بهتري لري، خو کانت به د مخبر د پخوانيو جناياتو په وجه د هغه په مجازات ټينګار وکړي. اصلاً د کانت نظريه په دی ولاړه ده چې که اسمان راپريوځي هم د حقايقو په تعميل کی بايد سستي ونشي مثلاً په هيڅ وجه بايد دروغ ونه ويل شي که څه هم د هغه دروغو په ويلو تاته ګټه حاصلېږي.

دلته موږ يو ټکي ته په دقت کولو مجبوريږو د مثال په ډول: تاسو د نازيانو له وېرې څو تنه يهودانو ته په خپل کول کی پنا ورکوئ خو شېبه وروسته نازي عسکر د يهودانو د پلټنې په جريان کی ستاسو کور دررسېږي آيا تاسو نازي عسکرو ته وايئ ی څو تنه يهودانو ته مو به خپل کور کی پنا ورکړی څو هغوئ يې د وژلو کندی ته بوځي او که په دروغ ويلو به د څو تنه بېګناه کسانو ژوند ژغورئ؟ - په داسی حال کی چې تاسو مجبور يئ چې د يوی قاعدی په عملي کولو سره هغه بله قاعده نقض کړئ. خو داسی ښکاري چې يوټيليټرنيزم هم ګڼ عيبونه لري، که فرض کړو چې د نېکمرغۍ ترلاسه کول د ژوند مهم او حياتي اصل دی او موږ ټول کوشش کوو چې په خپل ژوند کی نېکمرغي ترلاسه کړو خو دا چې نېکمرغي تل له مشروع لارو نه ترلاسه کيږي او کله کله موږ د نېکمرغۍ د ترلاسه کولو لپاره د نامشروع لارو کارولو ته اړ کېږو نو آيا دا به مناسبه وي چې د يو مطلق ارزښت لپاره چې ترلاسه کول يی تر بل هر څه اړين دي له نامشروع لاری کار واخلو؟ - يا د خپلی ګټې لپاره ريښتيا پټ کړو او دروغ ووايو؟

د رابرټ نازيک په اند چې د فايده ګرايۍ په ضد يو بل نوموتی فيلسوف دی ((فايده باوري موږ ته امر کوي چې ګټو ته په حقايقو ترجيح ورکړو هغه وايي په حقيقت کی انسان ته پکار ده چې تصادفي حقيقت ته په نامشروع خوشالۍ بهتري ورکړي او دا د اخلاقو بنيادي اصل دی)). د فايده

(c) ketabton.com: The Digital Library

باورئ یو بل مشکل دادی چی موږ ته امر کوي چی خپل اخلاقي فعالیت یوازی تر هغو کسانو محدود کړو کومو ته چی په اسانۍ لاسرسی لرلی شو او له هر هغه چا څخه صرف نظر شو چی کومک ورسره مشکل دی.

جي مور (G,mor) ددی سوالونو لپاره یو مناسب ځواب وایي هغه څرګندوي ((دبدبختیو مخنیوی له دی ډیر مهم دی چی د خوشبختیو لټون دی وشي او که لږ یې واضحه ووایو ددی نظریاتو تایي یوازی د یو سالم عقل په فیصله سره کیدلی شي)).

بلاخره نه د کانت نظریه او نه هم د ستوراټ میل او د ملګرو نظریه یې د عوامو خلکو د صحت او تایید وړ دي ځکه چی سوال پیدا کوي چی ولی باید یو ساده نظریه لکه چی وایي د نېکمرغۍ نظریه د مطلق ارزښت قابل ده د عملي کېدو وړ وي؟ - آیا موږ د جي مور د کتګورئ په شکل یوه بله درمیانه نظریه نشو څېړلی؟ - نو په پایله کی دی نتیجی ته رسېږو چی د نیکۍ لور ته تمایل تر ټولو باوري اصل دی خو تر څنګ یی په یو خاص اصل کلک درېدل هم معقوله خبره نه ده او دا په هغه صورت کی چی په همدغه خاص اصل ټینګار د یو انسان په زیان تمامېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مارکس او مارکسیزم

د کارل مارکس عقل چی د چک هیگل د مابعدالطبیعي او د ریکاردو له اقتصادي څواکمنو نظریاتو قوت اخلي د نولسمی پیړئ د صنعتي انگلستان په رامنځته کولو کی ټاکونکی رول درلود.

د شلمې پیړئ د نړی په سیاسي او کلتوري نقشه کی د مارکس د افکارو تاثیر تر بل هر متفکر زیات وو، خو مارکس واقعاً په څه عقیده وو ؟ - مارکسیست فلسفه چی لړترلړه تر همدې وروستیو پوری د نړی ډیرو هېوادو پری د وفادارۍ سوگند یاداوو دقیقاً څه شی ده ؟- دی سوالونو ته موثق ځوابونه حتی که موجود هم وي په دی کوچنۍ لیکنه کی یې ځایېدل ناشوني دي، په دی سربېره د لومړني مارکس (چی د الماني ایدیالوژئ لیکوال وو) او وروستي مارکس (چی د سرمایه دارئ د بنسټ لیکوال وو) تر منځ د ظاهري ناهمغږئ تاثیراتو هم دا مسئله له مشکل سره ممخ کړی ده. له بلی خوا هغه کسان چی مارکسستان نه دي خو د نظریاتو پوهېدلو یې علاقه‌مند دي د کتابونو د چاپ په وخت د مارکس د خاصې ژبی د کارونی له امله د مارکس به سیاسي او اقتصادي استدلال نشي پوهېدای او لا یې پېچلي موارد سختوي. دلته موږ غواړو چی د کارل مارکس افکار په یوه داسی طریقه تاسو ته توضیح کړو چی نه خو ډیره ساده او توهین آمیز وي او نه هم ډېر مغلق او پیچلي.

کله چی مارکس د ټولنو په اړه بحث پیلوي هغ معتقد دی چی د یوی ټولنی سیاسي کلتوري او حقوقي وضعیت د هغه ټولنی د اقتصاد په څرنگوالي پوری تړلی دی، لکه چی مخکی مو وویل مارکس د نورو روښانفکرانو غوندی د هیگل له تاریخي او فلسفي دیدگاه نه متأثر وو، له هیگل سره د مارکس دغه علاقه د هغه له کتاب د روح بنسټ پېژندنی پوری تړاو لري، مگر د ۱۸۴۰ م په اوږدو کی هغه په دی باور وو چی د ټولنو تشکیل کوم روحي تړاو نه سره لري. دلته وو چی هغه خپل لومړنی نظر تغیر کړ او د یو بالغ نظر په توگه یی دوهم مسیر تر تعقیب لاندی ونیو او همدا ځای د هیگل او مارکس د نظریاتو د بیلتون پیل وو. مارکس تر دی وروسته یو بل پړاو ته مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه چې اوسمهال يې خلک ډياليکټيک ماټرياليزم بولي. د مارکس په اند د يو دولت داخلي جوړښت د همغه دولت د توليدي قوی په رشد او تکامل پورې اړه لري او ددې لپاره چې وپوهېږو يو دولت څنګه اقتصاد لري اړينه ده چې د همغه دولت د داخلي کلتوري او حقوقي موقف په څرنګوالي ځان خبر کړو.

مارکس د پرمختګ مراحل د مالکيت په بېلابېلو انواعو پورې تړلي بولي. د مالکيت له اقسامو د همغه وخت يو مشهور قسم لومړنی اشتراکي مالکيت دی خو وايي اشتراکي مالکيت په هغو ټولنو کې د تطبيق وړ دی چې هلته د توليد پړاو تر اوسه نه دی تکميل شوی او د ټولنی اقتصاد په مالدارئ او کرنی تکيه وي.

د مارکس په فکر فيوډالېزم ټولنه په طبقاتي ژوند ويشي او تر ټولو او دوه طبقی رامنځته کوي چې يوه يی هم ځمکوال او دوهم يی بی ځمکی طبقه وي او دا حالت ټولنه پانګوالئ ته راکاږي. په پانګوالئ کی هر چيرته چی راکړه ورکړه ډيره وي هلته د پانګوالو او تجارانو ظهور کيږي هغه طبقه چی د ځمکوالو له طبقی سره کاملاً متفاوته ده او دا د مالکيت دريم قسم بلل کيږي.

سرمايه داري يا پانګوالي د يوی بلی طبقی د زيږندی او حتی د کاميابۍ يوه پوړۍ ده چی د کار ابزار په کنټرول کی لري لکه کارخانی بانکونه شرکتونه او نور... دا طبقه چی له پانګوالۍ سره اوبدلی طبقه ده بوژوازي بلل کيږي.

د مالکيت پينځمه مرحله سوسياليزم ده مارکس متعقد دی چی په ټولنه کی د کاري ځواک او روښانفکرۍ په زرغونېدو سره د سوسياليزم عملي کېدل ممکن شي. پرولتاريا يعنی ټيټ پوړی صنعتي ځواک د کمې مزدورئ په مقابل کی کار کوي او د دوئ په کم معاش کار کول د هغوئ د اربابانو يعنی بورژواز طبقی د چاغښت او سرمايه کيدلو باعث ګرځي. البته پرولتاريا د خپل ژوند د تضمين په خاطر کار کولو ته اړتيا لري او دا يوازی بورژواز طبقه ده چی دوئ ته کار او معاش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولی شي که څه هم د دوئ مشران د کارګرو کار کولو ته اړ دي خو په متناسب ډول د پرولتاریا اړتیا تر بورژواز هغې زیاته ده.

د مارکس په نظر سوسیالیستي انقلاب هغه وخت بریالی کیدای شي چې کله کارګره طبقه ځان تر خپلو اربابانو قوي احساس کړي دا وخت کارګره طبقه د کار ابزار په خپل کنترول کې راولي عیناً هماغسې چې پانګوالي د بورژوازۍ په کامیابۍ کې لاس لري سوسیالیزم هم کولی شي کارګر په خپلو بادارانو برلاسي کړي. مارکس سوسیالیزم له زوال څخه خالي نه بولي هغه اټکل کوي چې د کمې پاملرنې په صورت کې سوسیالیزم ډیر ژر له خپل منځ نه نړیدلی شي او د پرولتاریا دیکتاتوري د دغه مرحلې د پرځولو تر ټولو لومړنۍ نښه بولي. د مارکسیستي نظریې په بنیاد د انسان د تکامل نکته هغه وخت ترلاسه کیدلی شي چې په دغه دیکتاتورۍ غلبه حاصله شي چې په پایله کې به یې نه شخصي مالکیت وجود ولري او نه هم طبقاتي اختلافونه

مارکس یا بل هیڅ کس دا نه ده څرګنده کړې چې کمیونستي چوکاټ له څه شي سره شباهت لري، مارکس په لومړي عبارت کې یو جنت ترسیموي چې خلک خپل زیات وخت په شغل او تفریح مصرفوي په نورو توصیفاتو کې د مارکس د ښار ارمان په نوم مفکوره چې هلته انسانان یو بل نه استثماروي او هیڅ ډول طبقاتي ژوند وجود نلري او هیڅ فساد او ټولنیز مشکلات نشته.

یو مبهم بحث دادی چې آیا کارل مارکس متعقد وو چې ټولې ټولنې باید لومړنۍ اشتراکي مرحله غلامي، سرمایه‌داري، سوسیالیزم تر کمیونیزم عملي کړي او که څنګه ؟.

شواهد وجود لري چې ښیي مارکس هیڅکله ټینګار نه کاوو چې د خپل ښار ارمان ته د رسېدو لپاره غیر کمونستي ټولنې هم خپل دغه نظریې عملي کېدو ته راکش کړي. مارکسیزم وایي یوازې یو خشن انقلاب کولی شي تحمیلي حکومتونه له منځه یوسي. مارکس باوري وو چې ددغه حکومتونو په خلاف کامیاب انقلابونه کولی شي پرولتاریایي دولت منځته راوړي او هلته به هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه دولت چې موږ یې د مستبدو او منفورو دولتونو په توګه یادونه کوو وجود نه لري. پرولتاریا دولت به ډیر ژر له منځه لاړ شي او خپل ځای به کمونیزم ته وسپاري مګر تاریخ ثابته کړې چې پرولتاریا دولتونه په اسانۍ او لنډه موده کې له منځه نه ځي بلعکس دا داسې حکومتونه دي چې پنجې یې د انساني ژوند هر کونج ته په اسانۍ رسیږي. بناً مارکسیستي نه انارشیزم منځته راوړي او نه هم ازادي. خو په پایله کې دا خبره هم یادولې شو چې که جګړییز انقلاب په هر علت وي په نړۍ کې یو ناکاره او خطرناک سیاست بلل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتدار او بی دولتي

ډیری خلک به انارشي یا بی دولتي د اجتماعي کړکېچ او خشونت په توګه تلقي کوي که څه هم د انارشیزم نظریې پلویان دا نه وایي چې ګډوډي د هغوئ مطلوب هدف دی بلکې انارشیستان وایي چې که چیرته هیڅ دولت نه وای د انسانیت وضعیت به لا بهتر شوی وای، دوئ د ټولنې د نظم لپاره ځینې ساده لارې چارې ښیي. د پي جې پروډن په څېر اشخاص فکر کوي چې ټولنیزه ګډوډي او کړکیچ عادي انسانان منځته نه راوړي بلکې دا دولتونه دي چې مشکلات یې پیدا کړي دي. له حکومت نه د پروډن تعریف په دې ډول دی چې: د حکومت تر واک لاندې اوسېدل مساوي دي له نظارت لاندې اوسېدل، پوښتل کیدل، لارښوونه کیدل، قانوني کیدل، کنترولېدل، مهار کېدل، ارزیابي کېدل، تحقیرېدل او محکومېدل دداسې مخلوقاتو له لوري چې نه ددې کار مناسب عقل لري نه په نورو انسانانو کوم فضیلت لري او نه هم ددې کار حق لري.

ښی او چپ انارشېزم

کیڼ اړخي انارشیستان د نولسمې پېړۍ له اشخاصو مثلاً پرینس کرویتکین څخه عبارت دي. دوئ عقیده لري چې بی دولته ټولنې د یوې دیموکراتیکې داوطلبانه همکارئ په پایله کې راتلې او ټینګېدای شي. شخصي دارایي به له شخصي لوازمو په استثنی یا ډیره کمه وي او یا به بلکل موجوده نه وي ځکه چې زراعت او د تولید منابع به د خلکو تر عمومي کنټرول لاندې وي.

ښي اړخي انارشیستان د نوی سیاسي نظریې څانګه ده چې ځینی وخت د سرمایه‌دارو ازادي غوښتونکو په نامه هم یادیږي. سرمایه دار ازادي غوښتونکي د ډیرې کمې فیصدئ دولتي نظم غوښتونکي دي مګر ډېر کم له دغې ډلې نه بلکل دولت نه غواړي، ښي اړخي انارشیستان یا د هغوئ نژدې کړۍ یو داسې وضعیت ته سترګې په لاره دي چې هلته به سرمایه دار سیستم ځواب ورکوونکی وي بلکې یو څه به ښارنې پرته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ وايي سرمايه داري د ټولنې د ټولو افرادو لپاره درنه ګټه راوړي او بلعکس قوانين او ماليات د خلکو دغه عمومي ګټه راکموي. دوئ وايي که چېرته مخالف قوانين او ماليات د توليدي منابعو د انحصار او محدوديت حق له منځه لېرې کړي په دې توګه د سرمايه دارئ طبيعي نظام بلکل خپلواک کېدلی شي.

آيا کولی شو دولت له منځه يوسو ؟

فرض کړئ موږ فکر کوو چې حکومتونه يو بد شی دی څنګه به وکولی شو ځان تری خلاص کړو؟- موږ واقعاً نشو کولی چې تری خلاص کړو ځکه د ځمکې د مخ هر ځای د يو ملي دولتي قلمرو حصه ده. په تېر کی کېنې اړخو انارشيستانو باور درلود چې يوازينۍ د خلاصون لار د دولتي لوړپوړو اشخاصو ترور او يا يو ټولنيز انقلاب دی چې دلته بايد د يوی مهمی استثنا يعنی ګاندي نوم واخلو، ګاندي يو کېنې اړخی انارشيست وو هغه ويل چې بهترينه ټولنه هغه ټولنه ده چې د کوچنيو محلي ګروپونو په داوطلبانه همکارئ ولاړه وي مګر هغه د هر قسم ګډوډئ او زورزياتي مخالف وو ددی په ځای هغه د منفي سولييز مقاومت په پلوئ ټينګار کاوو.

ښي اړخي معاصر انارشيستان (سرمايه داران) غيرانقلابي لاری چاری توصيه کوي ددوئ ځينی متعقد دي چې کولی شو په سياسي ډيموکراتيکو وسايلو دولتونه له منځه يوسو. او يو شمېر نور يی فکر کوي چې هر څومره دولتونه زموږ په روزمره ژوند کنټرول زياتوي په همغه اندازه لا بې کفايته کيږي او ناکاره کيږي چې په نتيجه کی يې خودبخوده پاشل کيږي او له منځه ځي نو په دی توګه اړتيا نشته چې له خشونته ډک بدلون ته لمن ووهو.

ځينی داسی هم شته چې د سياسي مشرانو د سياست په بدلولو ټينګار کوي، انارشيستان بايد کوشش وکړي چې عاقل اشخاص او هغه کسان چې د نفوذ خاوندان دي لکه جنرالان او تجاران دولت سره له همکارئ زړه توري کړي او کله چې دغه متنفذينو انارشيزم ته پنا راوړه دولت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله له منځه ځي. خو دا چې آيا حکومتونه له ديموکراتيک پلوه پرځول ممکن دي ؟- په دی نظر اتکاء چندان معقوله نه ده. عثماني لويه امپراتوري چې د مؤرخانو له نظره فوق‌العاده بی کفايته او فاسده وه کله چې له ځو سوه کاله دوام وروسته وپرځېده بی دولتي يی منځته رانه وړه بلکی د عثماني امپراتورۍ له نړېدو وروسته کوچنی خو مضبوط دولتونه رامنځته شول چې تر ډېره صالح او له فساده پاک حکومتونه وو.

دا چې موږ ولی دولتونه لرو او ولی بايد د دولتونو تر حکم او قوماندی لاندی کار وکړو ددی سوال ساده ځواب دادی چې هر هغه څه چې طبيعي دي نه تری تېرېدل شه خبره ده او نه هم طبيعت د حل د يوازينۍ لاری په توګه منل معقوله ده. ځينی خلک وايي د بشر لپاره هر څه چې ممکن دي طبيعت بلل کيږي فکر کوو چې دا مفکوره تر يو حده افراطي ده ځکه انسان په خپل ژوند کی متواتر بدلون ته اړتيا لري او د بدلون لپاره په طبيعت کی انساني دخالت ته اړتيا ده. بلخوا هر هغه څه چې دا مهال يې موږ طبيعي بولو او انسان ته پکی لاسوهنه ممکن نه ده غيرطبيعي بلل منصفانه خبره نه ده.

توماس هابز چې د انګلستان د داخلي جنګونو په موده کې يې ژوند کاوو وايي: دولت د بشريت له طبيعي حالت سره هيڅ رابطه نه لري هغه په دی باور دی چې د بشر خپل اصلي حالت ډېر وحشي او خطرناک دی خلک دولتونه تاسيسوي چې له خپل طبيعي وحشي وضعيت نه وتښتي. هابز وايي لومړنی دولت د يو قرارداد په پايله کې رامنځته شو چې خلکو توافق وکړ څو يو پاچا وټاکي او مطلق قدرت به له هماغه سره وي او ددی قرارداد اصلي هدف د اقوامو او اقشارو ترمنځ سوله قايمول وو. هغه ټينګار کوي چې سوله د يو دولت د رامنځته کولو لومړنی شرط دی او سوله هغه وخت راتلی شي چې کله حاکمان د قدرت مطلق واکمنان وي هغه د واک تقسيم او محدوديت د کورنيو جګړو د پيښيدو اصلي علت بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت او طبیعت په اړه د هابز نظر د فیلسوفانو تر نیوکی لاندی راغلی چی له دغه معترضینو څخه یو مشهور یې هم جان لاک دی لاک وایي انسان طبیعي مسلم حقوق لري، د ازادۍ مالکیت او ژوند حق لري او د دولت وظیفه صرف او صرف د سولی برقراري نه ده. په همدی وجه د دولت قدرت باید محدود وي او په یو قسم باید د مختلفو سازمانونو تر منځ تقسیم شي. د جان لاک دغه شان نظریاتو د امریکا په انقلاب ژور تاثیر درلود او د استقلال اعلامیه طبیعي حقوقو ته ځرگنده اشاره لري.په همدی توگه لاک او هابز په دی اختلاف سره لري چی د دولتونو پّ نه شتون کی انسانان څنگه لاری چاری وکاروي؟-.

د انسان نوعیت داسی دی چی کولی شي ځان له اجتماعي نظم او ترتیب سره برابر کړي که څه هم دغه ترتیب او نظم دده لپاره ډېر مختلف او متغیر وي. بعضي طوایف او قبایل په سوله کی ژوند کوي ځینی نور یې په جنگونو سره اخته دي او ځینی یې هم په خپلو همسایه‌گانو د چور او چپاول له لاری خپل ژوند تامینوي. په دی وجه موږ نه پوهیږو چی په طبیعي حالت کی د انسان اوسېدل او زندگي به څنگه وي ځکه چی د انسان د ژوند طرز ځینی وخت سولییز دی او ځینی وخت جگړییز او نامناسب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند او مرگ

د فلسفی ځینی پخواني مسایل د ژوند او مرگ په سوالونو پوری رابطه لري او دا موضوع له نژدی دوه زره کاله راهیسی تر بحث لاندی ده. په اخلاقي فلسفه کی د قصدي او غیر عمدي قتل، ځانوژنې، په بل چا د خپل ځان د وژنې، د جنین د سقط او د ځنکدن په وخت کی د یو چا د پرېښودلو په داسی حال کی چی کولی شی ویې ژغوری گڼ سوالونه مطرح کیږي.

قتل څه شی دی ؟-

قتل وژل دي لیکن هره وژنه قتل نه دی دا عبارت ده د انسانانو لخوا د نورو انسانانو قصدي او عمدي وژلو څخه. په دی صورت د حیواناتو له منځه وړل څه د انسان په لاس او څه د نورو حیواناتو په مټ دقیق قتل نه حسابیږي.

دوهم د قتل مرتکب باید پوه شي چی دده مستقیم عمل د یو چا د مرگ باعث کیږي او که هغه نه پوهیږي نو دده دا عمل تقصیر نه بلل کیږي، یو کس چی ځان یې په ډیر مهارت سره د ونی په شکل پیچلی وي او یا یې ځان پکی پټ کړی وي او یو بل څوک یې په ناپوهۍ په لوري ډزی کوي او لگیږي قاتل نه دی لیکن که یو څوک د ډیرو خلکو تر منځ ډزی کوي او دی ته نه گوري چی مرمۍ په چا لگیږي برحق قتل حسابیږي.

دلته د یوی نکتی یادول ضرور دي چی قتل یوه حقوقي مسئله ده او دا چی د قتل موارد د قانون په اساس څه حکم لري د مختلفو هېوادونو تر منځ فرق کوي. کم عمره ماشومان نه شو کولی په قتل متهم کړو ځکه چی هغوئ نه پوهیږي چی مرگ علت او معلول څه شی دي لیکن د نسبتاً اوچت عمر ماشومان چی د مرگ او قتل په باب په څه پوهیږي او په دی جنایت قادر دي فرق لري. د عاقل او بالغ کس دا ادعا چی نه پوهېده وسله خطرناکه ده او یا دا چی وژل یو جنایت دی نه منل کیږي. دا لنډ توضیحات ډیری سوالونه بی ځوابه پرېږدي لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ✓ آیا قتل مختلف اقسام لري؟-
- ✓ آیا قتل دقیقاً د یو بیگناه کس د وژلو مساوي دی؟-
- ✓ آیا جنگ د قتل له انواعو څخه یو دی؟-
- ✓ آیا له ځانه دفاع کول اساساً قتل حسابېږي؟-
- ✓ آیا قتل یو بد تعریف لري؟-

د امریکا په قانون کی قتل په لومړئ دوهمه او دریمه درجه طبقه بندي شوي دي دا طبقه بندي په هغه زمینه پوری تړلی ده چی د هغی زمینې په مټ عمدي قتل رامنځته شوی دی خو په انگلستان کی بیا قتل پّ دوه طبقو تقسیم شوی دی قصدي او غیر قصدي قتلونه.

قتل عموماً عبارت دی له هغې وژنی څخه چی یو انسان د یو داسی جرم له کولو پرته ووژل شي چی د وژلو لپاره یې لازم جواز موجود وي. ددی اطلاق په اساس غیرنظامیان او عادي خلک چی په جنگ کی وژل کیږي د قتل قربانیان بلل کیږي. دا د فلسفي نظر دی ضرور نه ده چی حقوق دانان دی له دی وروستي نظر سره موافق وي. په جگړه کی ښکېل داوطلب سربازان په هغه صورت کی بیگناه نشي بلل کیدای چی جگړه غیر عادلانه وي په دی صورت کی عساکر یا خو قاتلین حسابېږي او یا هم د قاتلینو شبیه کوم بل څه -. د عسکرو دا دلیل سم نه دی چی (ما یوازی د امر اطاعت کړی دی) د مثال په ډول: هغوئ چی په نسل وژنه کی برخه لرله همدغه بهانه کوله خو دا بهانه معقوله او د منلو وړ نه ده. د منځنیو پېړیو فیلسوفان دا خبره تاییدوي چی دفاعي جنگ روا دی. ویتوریو او گروتویس وایي چی د غیرنظامیانو او عادي خلکو په نښه کول هیڅکله جواز نه لري او دا کار عیناً قتل حسابېږي.

زیاتره فیلسوفان له ځانه دفاع کول بی قیدوشرطه روا حق بولي. توماس هابز لیکي: موږ نشو کولی انسان له خپلي دفاع نه محروم کړو دداسی چا په مقابل کی چی دده په لور زغلي او له منځه وړل یی غواړي. او دا میثاق چی په تشدد نشو کولی د تشدد مخه ونیسو باد او هوا ده، هر انسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کولو حق لري له خپل ځان نه دفاع کول د ژوند له حق سره مساوي ده خو په دې شرط چې د مدافع شخص انګېزه له ځانه دفاع وي نه حمله کوونکي ته صدمه رسول. د تېښتې د امکان په صورت کې د مهاجم وژل روا نه دي په داسې حال کې د مهاجم وژل چې د خپل حفاظت بله لار نه وي موجوده د غرب قضايي حوزه قتل نه بولي. په امريکا او فرانسه کې افرادو ته د شخصي دارايئ د حفاظت لپاره د مهاجم وژل جايز دي.

کله چې د قتل نوي توجيهات ليدل کېږي مجبور يو چې قتل ته هم يو نوی تعريف ورکړو لکه سياسي ترور، د خلاصون جګړه او داسې نور... خو که توجيه هر رنګه موجوده وي عمومي او واضح خبره داده چې قتل يو رذيل عمل دی.

ځانوژنه څه شی ده ؟

ادعا کيږي چې ځانوژنه يو شريف عمل دی ځينې وخت د سقراط مرګ د يو دليل په توګه راوړل کيږي خو دا نمونه دا خبره نه ثابتوي چې ځانوژنه يو ښکلی عمل دی. خو بيا هم کولی شو ووايو چې هر ويرانوونکی عمل ځانوژنه نه ده، له خطره ډک عملونو سره مينه لرل لکه د تيز رفتاره موټرو زغلول چې د مرګ باعث کيږي ددی نښه نه ده چې هغوئ واقعاً غواړي چې مړه دی شي. له فوځ يا خطري مرګوني بل هر ځواک سره يو ځای کېدل د ځان د وژلو مانا نه لري حتی يو سرباز چې ځان په نارنجک ورغورځوي څو د خپلو نورو ملګرو ژوند وژغوري له مرګه وروسته د زړورتيا مډال ورکول کيږي او په ځانوژنی نه متهمېږي.

په خپله د سقراط مرګ ځانوژنه نه وه، د يونانيانو تر منځ د شوکران ښښل د اعدام يو شکل بلل کېده. فرض کړئ که په اعدام محکوم يو زنداني د زهرو له ښښلو غاړه غړولی وای نو د اعدام حکم به يې په يوه بله خطرناکه طريقه عملي شوی وای. د سقراط له لوري د شوکران ښښل په دې مانا وو چې هغه غوښتل د دار تختې ته په يوه نسبتاً اسانه او ارامه لار ورشي خو ځان ته له داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاری د مرگ سزا ورکول لازم عمل نه دی ځکه کېدای شي سقراط د مرگ له سزا بخښل شوی وای په هغه حالت کی به سقراط هېڅکله شوکران نه وو څښلي.

د ځینو په نظر ځانوژنه هر وخت بده نه وي ځکه ځینی وخت ژوندي پاتې کېدل ډېر بد عواقب لرلی شي چی له مرگه هم بدتر وي. یو ډله خلک وایي ژوند زما خپل دی هر وخت چی هر څه می زړه غواړي له ژوند سره یی کولی شم. ځینی وخت له مرگه د بدتر حالت له ویرې خلک ځانوژنی ته ترجیح ورکوي مثلاً له نازي المان سره د جنگ په وخت به انگلیسي مامورینو زهري کپسول له ځان سره گرځول ځکه که نیول شوي وای تر داسی اندازی شکنجه کېدل چی تر مرگ سل واره بدتر وو. کله چی د دردونو د مخنیوي تکتیکونه محدود وو د سرطان مریضانو ته به تر حده زیات مرفین ورکول کېدل چی عیناً حکم یی درلود. دا چی آیا کولی شو ووایو چی ځانوژنه همېشه روا ده ؟- ځینې خلک استدلال کوي چی دقیقاً هماغسی چی یو انسان حق لري خپل زاړه اخبارونه د کور زاړه لوښي او لباسونه له منځه یوسي خپل ژوند ته هم خاتمه ورکړي ځکه زندگي د هر چا شخصي ملکیت دی او د هر چا ژوند په همغه کس پوری تعلق لري.

سمه ده دا به ومنو چی هر کس د خپل ژوند مالک دی لیکن دا به څومره لازمه وي چی خودکشي هم د انسان خپل حق وبلل شي ؟-

زما حق به د یو بی ارزښته شي لکه زوړ اخبار او د چای د زاړه لوښي د له منځه وړلو لپاره ومنو لېکن دا په دی مانا نه ده چی موږ د هر هغه څه د له منځه وړلو حق لرو چی موږ یی مالکان یو. ژوند د یو انسان له ارزښته ډک ملکیت دی او ددی ملکیت له منځه وړل د یو انسان مطلق حق نه شو بللی ځکه ځینی وخت د یو چا په ژوند پوری د نورو انسانانو ژوند تړلی وي. په پخواني روم کی پلارانو خپل اولادونه له منځه وړلی شول ځکه هغه وخت دا نظریه غالبه وه چی اولادونه د هغوئ په پلرونو پوری تعلق لري او د همدی تصور په بنیاد مېرونو خپلی ښځې هم وژلی شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غرب کې د عیسویت او ورپسې د فیمنېزم له تاثیر وروسته ټول دغه ډول پخواني رواجونه او د مالکیت نظریات وحشي وبلل شول.

ژوند د هر انسان خپل حق نه دی بلکې په یو ډول د هغه د ژوند حق له هغه ماحول سره شریک دی چې دی پکې اوسېږي او ده ته یې روزنه ورکړې ده. مثلاً په جاپان کې ځانوژنه تر ډېره قبیح عمل نه بلل کیږي خو که په فساد تورن یو جاپانی تجار په خپل فساد کې رسوا شوی وي او هغه د خپلې رسوایئ په پایله کې وغواړي ځان ووژني دا به د جاپان په نسبت په یو غربي هېواد کې بده وګڼل شي ځکه چې هغه غواړي د پولیسو د مجازات له وېرې دا کار وکړي. په غرب کې ځانوژنه له متضررو اشخاصو د ښښنې د غوښتو یوه لار نه بلکې له سزا نه د شرمناکې تېښتې په توګه تلقي کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شر وجود

په نړۍ کې د شر موجودیت د توحیدي خدای پېژندنې لپاره عمده مسأله ده چې په بنیاد یې خدای مطلق مهربانه او مطلق واکمن دی. ځینې نور دینونه وجود لري چې د هغوئ د لمانځنې خدایان نه مطلق رحیم دي او نه مطلق قادر. همدارنګه داسې دینونه هم شته چې وایي د خدای ذات یو ناپیژندل شوی شی دی په همدې دلیل ددغه دین پیروان ګمان کوي چې د یو ناپیژندل شوي خدای عبادت کوي.

د اسلام، عیسویت او یهودیت برخلاف هغه ادیان چې ګڼ شمېر خدایان لري د شر د وجود شاید د خپلو خدایانو تر منځ د کشمکش نتیجه وبولي چې نه مطلق قادر دي او نه مطلق رحیم.

ملحد فیلسوف ډیویډ هیوم د شر مسئله داسې تشریح کوي: که په نړۍ کې د شر وجود د خدای په اراده وي په دې صورت کې هغه خیرخواه نه دی او که د شر وجود د خدای په اراده نه وي نو په دې صورت کې هغه مطلق قادر نه دی. دا چې شر به خامخا یا د خدای په اراده وي یا د خدای بې ارادې، نو په دغه دواړه حالته کې به خدای هم یا مطلق قادر نه وي یا مطلق رحیم. او دریمه نتیجه هم ممکن ده او هغه دا چې خدای بلکل وجود ونلري. ډیویډ هیوم دا مسئله واضح نه کړه لیکن په خپلو لیکنو کې یې ځای ځای د شر وجود د خدای د عدم وجود د یو دلیل په توګه کارولې دی په همدې دلیل موږ د هیوم د دریم نظر په سر له بحث نه صرف نظر کوو.

موږ به معمولاً د هغه شر تر منځ چې انسان یې ایجادوي او د هغه شر تر منځ چې انسانان کنټرول نه پرې لري په تمیز قایل شو. دا چې یو انسان بل ته شر پیدا کوي کولی شو اخلاقي شر ونوموو خو د زلزلې، قحطۍ او مریضۍ په شان شرونه طبیعي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الاهیاتو ځینی عالمان تاکید کوي چی شر صرف یو ذهني مفهوم لري. د شر او بد کلمات د نارضایت له صفاتو پرته بل څه نه وي، یعنی که په ساده ژبه ووایو هر هغه څه چی زموږ بد راځي او نفرت مو تری کیږي شر دی او هر هغه څه چی موږ ورسره موافق یو خیر یې بولو.

د ابن میمون په شان فلاسفه متعقد وو چی هر هغه څه چی له خیر نه خالي وي او د انسان تاوان پکی وي شر دی. بیماري، قحط، فقر او جهل ذاتاً شر دی ځکه چی انسان ته بدبختي راوړي. انسان نشي کولی ووایي چی شر خدای پیدا کړی دی، که فرض کړو ووایو چی یو سړی ړوند دی هغه ته ړندېدل شر دی ځکه چی عدم بینایي ده. یا په ملاریا ککړ یو کس ته د هغه د صحت غیر سلامتي یو شر ده خو دلته شر عدم نه ده وجود ده، د وینی په جریان کی د پلازما په نامه د ذره بیني موجود وجود.

بل اعتراض په هغه نظریه دی چی هم شر عدم او نشت بولي او هم یې د علت د قوی په توگه مطرح کوي کولی شو استدلال وکړو چی نشت نشي کولی د هیڅ څه شي علت شي ځکه یو څه چی نه وي نو علت به څنگه شي.

کله چی د علت او معلول مسئله راځ نو ضرور ده چی سرچینه به یې له یو وجود نه شروع کیږي. مثلاً ستالین او هټلر د یو وحشتناک شر علت ول هغوئ په خپل نوبت نور شرونه راوټوکول. دلته شر له خپلی سرچینی نه شروع شو او د دغی سرجینی په توگه ستالین او هټلر علت ول نه عدم او نشت.

ظاهراً د عدم نظریه د شر له مسئلی نه عاجز دی نو که شر د خیر نه شتون ته وایي دلته دا سوال مطرح کیږي چی څه علت دی چی دغه وحشتناک واقعیتونه رامنځته کیږي که چیرته خدای مطلق رحیم او مطلق قادر وي نو ولی اجازه ورکوي چی دغسې وحشتناک حقایق رامنځته شي ؟-

آیا د خدای او انسان د خیرخواهئ تر منځ فرق شته ؟-

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرته په همدې نکتې توافق وکړو چې د انسان او خدای خیرخواهي په نوعیت کې متفاوته ده نو آیا دا د شر د مسئلې حل دی؟

ددې سوال په جریان کې سړی ویېلی شي چې آیا هغه خدای چې خېرخواه نه دی د عبادت لایق دی؟- دا ډېره لرې ښکاري چې خیرخواه خدای دی وکولی شي وحشتناک شر چې په دنیا کې موجود دی امضا کړي او روا دی یې وبولي. که یو شخص د ماشومانو یوه ډله په حبس کې واچوي او تر مرګه یې وږي کړي داسې شخص به خلک دارالمجانین ته بوځي او د لیوني ګمان به پرې وشي نو څنګه به یو مطلق قادر خدای وکولی شي هره ورځ د قحطۍ له وجې معصوم ماشومان ووژني؟-

همدا راز دا سوال مخې ته راځي چې د تکوین د نظریې دا دعوه چې خدای انسان په خپل شکل پیدا کړی دی څنګه ومنو. د الاهیاتو عالمان چې د متخصصو مؤمنانو اکثریت یې تشکیلوي وایي چې د خدای او انسان تر منځ شباهت جسماني شباهت نه دی بلکې تر ډېره حده دغه شباهت روحاني شباهت دی نو آیا په دې صورت کې د اجماع په باب د تکوین تفسیر رد کړو؟-

ظاهراً د خدای له وجود نه منکر فیلسوف ډیوېډ هیوم وایي: د خدای په اړه دا تصور چې انسان یې په خپل شکل پیدا کړی دی کاملاً غلطي ده. آیا له دې نه دا نتیجه واخلو چې خدای خیرخواه دی خو قادر مطلق نه دی ؟- هیوم په ریشخند انداز سره وایي هغه خدای چې دا نړۍ یې پیدا کړې ده لومړی یې باید خپل هنر په یو بل څه ازمایېلی وای. هیوم وایي شاید د جهان خالق زوړ شوی وي یا شاید د نړۍ جوړوونکی خدای کوچنی ماشوم وي چې تر اوسه لا تازه زده کړې کوي.

که چیرته شر یوه طبیعي پدیده وي او انسان هم د خیر او شر تر منځ په فرق او انتخاب کولو کې خپلواک وي نو په دې اساس موږ باید د خیر او شر تر منځ په انتخاب قادر واوسو. لیکن د سېلابونو، خشک‌سالۍ او بېمارۍ په شان شرونه د انسان د انتخاب په نتیجه کې نه راځي، د هیوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه ګیري داده چې زموږ لپاره د خدای ذات نالیدلی او ناپیژندل شوی دی او موږ نشو کولی یو نالیدل شوی شی کاملاً وپیژنو.

البته د هغه کسانو لپاره چې ملحدین دي د شر مسئله مطرح نه ده نړۍ اتفاقاً د شرورو لرونکی ده دقیق هغه ډول لکه نور طبیعي اشیاء چې وجود لري. د ملحدینو یوه ډله وایي چې د شر موجودیت همغه څه دي چې دوئ لا نور د خدای په وجود بې باوره کوي. لېکن د شر مسئله په خدای د بې باورئ مطلق او مطمئن دلیل نه دی که څه هم ځینې وختونه دا مسئله د خدای د وجود په وړاندې غاښ ماتوونکی ځواب وي خو په حقیقت کې داسې نه ده. موږ یو څو ځوابونه وړاندې کوو هغه چې تر اوسه مذهبي او غیرمذهبي فیلسوفان پرې په بحث اخته دي.

- شر وجود نه لري
- خدای وجود نه لري
- شر هم وجود لري خدای هم وجود لري، هغه مطلق مهربانه دی لیکن مطلق قادر نه دی
- شر او خدای دواړه وجود لري، هغه مطلق قادر دی خو مطلق مهربانه نه دی
- شر او خدای دواړه موجود دي، لیکن خدای نه مطلق رحیم دی نه مطلق قادر
- خدای موجود دی لېکن تر اوسه په مکمل ډول د هغه د ذات درک او پېژندګلوي نه لرو
- څه مسئله نشته، د خدای څرګنده خېرخواهي د هغه څرګند قدرتونه او د شر ښکاره او ثابت موجودیت متقابلاً سره جوړ دي لېکن ددغه جوړښت نوعیت یو راز دی چې د بشر له درک او فهم نه لوړ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدای وجود

یهودیت او مسیحیت دینونه خدای د یو نامخلوق او نامتناهي موجود په توګه تصور کوي چی نړۍ او هر څه چی په نړۍ کی دي همغه پیدا کړیدي. دا موجود د بشر په نسبت د خالق مقام لري ددغه دواړو دینونو په عقیده خدای د پلار په مقام دی چی خپلو انساني بچیان هم په دی دنیا او په اخروي دنیا تعذیبوي او تحسینوي. اسلام یعنی دریم لوی توحیدي دین په ځینی مواردو کی له دغه دواړو دینونو سره مشترکات لری. که څه هم مستقیماً خدای د پلار په توګه نه تلقي کوي لېکن بیا هم ددی باوجود الله یعنی د مسلمانانو خدای په قرآن کی د هو په لفظ ځانته اشاره کوي او دقیقاً د یهودانو او مسیحیانو د خدای په شان انسان تعذیبوي او تحسینوي.

البته د خدایانو مربوط تصور ددغه دریواړو دینونو له تاریخچی ډېر پخوا دی، داسی تر سترګو کیږي چی د خدای په اړه تصور د نړۍ د تاریخ په ټولو پیژندل شوو ټولنو کی د یو اساسي تصور په توګه موجود وو. د فیلسوفانو په باب باید ووایو چی هغوئ پیړی پیړی د خدای د وجود په اړه فکر کاوو د هغوئ علاقه غالباً په دلایلو متمرکزه وه.

آیا کولی شو د خدای وجود اثبات کړو ؟-

او یا دا چی هغه تنها تر ایمان پوری متعلق وبولو ؟-

د خدای د وجود د اثبات لپاره مهمترین دلایل عبارت دي له : دلیل د الهام په بنیاد، دلیل د معجزاتو په بنیاد، دلیل د علت اولی، دلیل وجودي، دلیل اتقان صنع.

دلیل د الهام په بنیاد

ټول دریواړه لوی توحیدي دینونه ادعا کوي چی ځینی وختونه خدای نارینه او ښځینه وو ته ځان په مخصوصه توګه ښایي په دی توګه دریواړه دینونه تعلیم ورکوي چی خدای په کوه طور کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان موسی (ع) ته ښودلی دی او لس فرمانونه یعنی لس لوحی او قوانین یې هغه ته ورکړل. په دی سربېره عیسویان عقیده لري چې څرنګه د نوي تعهد په بنیاد خدای عیسی مسیح په واسطه نوی شریعت بشر ته وحی کړ، په داسی حال کی چې اسلام وایي خدای یعنی الله له محمد سره خبری وکړی او بېلابېل دستورات او قوانین یی هغه ته ورکړل او مومنانو ته یې زېری ورکړ. همدا راز ځینی وخت عادي مومنان ادعا کوي چې د خدای د وجود په باب شخصي الهامات لري دوئ دغه الهامات ځینی وخت د خوب ځینی وخت د خیال او ځینی وخت د خارق العاده او معجزه یي تجربو په اساس یادوی. لېکن ددوئ مخالفین دغه خبره ردوي او وایي چې اکثره وخت انسان په خوب کی هغه څه ویني چې اصلاً حقیقت نه لري مثلاً یو څوک په خوب کی الوتونکی انسان ویني حال دا چې الوتونکی انسان بلکل وجود نه لري یانې خوب او خیال د اعتماد وړ دلایل نشي کېدای.

دلیل د معجزاتو په بنیاد

معجزات څه شی دي ؟- تر ټولو مشهور حکایت دادی چې معجزه ّپ انساني امورو کی غیرعادي واقعه ده چې معمولاً د ښه او یا بد شخص لپاره ګټوره ده او د خدای په مستقیم دخالت سره رامنځته کیږي. او یا د خدای په امر سره د پیغمبرانو او پاکو خلکو په واسطه رامنځته کیږي. معجزات اکثره د طبیعت برخلاف پیښیږي مثلاً کله چې انسان مړ کېږي هیڅکله بیا نه ژوندی کیږي خو که خدای وغواړي د خپل نېک بنده په لاس کولی شي مړي بیا ژوندي کړي.

معجزات هغه خارق العاده وقایع دي چې علم یی په بیان او درک قدر نه دی په همدی حال کی ماټریالسټ فیلسوفانو ته چې علمي ذهن لري هیڅ خارق العاده پیښه دومره خارق العاده نه ده چې د مادي علت فاقد وي، ماده پرست فیلسوفان یوازی په همغه حقایقو باوري دي چې مادي علم یی تصدیق کوي. اور همېشه سوزول کوي یخ همیشه یخول کوي، ټول طبیعي مواد د جاذبې د قانون طابع دي، اوړی همېشه په پسرلي پسې راځي، او ټول ژوندي سر یوه ورځ مري. روښانه ده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ د علت او معلول د قوانينو محکومه ده او که تر اوسه په کوم کار زموږ علم نشته باور دی چې په راتلونکي کې به پوهان ورته ورسېږي.

ډیوېډ هیوم (۱۷۱۱-۱۷۶۰) د هغو دین ضد دلایلو تر ټولو مخکښ مسؤل دی کوم چې دا وخت د غرب په الحادي محافلو کې رایج دي. هغه وايي: د طبیعي قوانینو د صدق لپاره ډېر زیات دلایل شته دي خو د معجزاتو د تایید لپاره ډېر اندک ثبوتونه شته کوم چې طبیعي قوانین یې نقضوي. هیوم وايي خلک طبعاً دروغجن هم شته دا چې فرد دروغ ووېلي یا د غلطۍ مرتکب شوی له دی ډیر احتمال لري چې ووايو طبیعي قوانین باطل شوي دي.

دلیل د علت اولی

د علت اولی مهمترین بحث له منځنيو پېړیو زموږ لاس ته رسېدلی دی، دا دلایل په دی توګه جریان مومي:

هر علت علت لري او خپله همدغه علت هم یو علت لري اخیري علت هم یو علت لري او دا مسیر همداسی د وروسته په لور تر اخره دوام مومي. اخیراً به همدغه علت یا متناهي ختمېدونکی وي او یا نامتناهي نه ختمېدونکی. اوس که دغه مجموعه متناهي وی نو باید د شروع یوه نکته ولري چې کولی شو هغی ته لومړنی علت ووايو او دغه علت اولی خدای دی. او که دغه مجموعه نامتناهي وي څنګه ؟- آکویناس له ډیرو ملاحظاتو وروسته دا امکان ردوي چې ټوله نړۍ له ازله موجوده وه او د زمان شروع یی نه درلوده، لېکن دلته باید وپوهېږو چې ارسطو په دی باب هیڅ تشویش نه درلود هغه باوري وو چې نړۍ له ازله موجوده وه که چېرته د ارسطو خبره سمه وي نو د علت اولی دلایل بې اعتباره کیږي.

آیا کولی ووایو چې د علت او معلول دلایل خطا نه دي؟-

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا ممکن ده چی د علت او معلول ارتباط به خپل ذات کی هیڅ نه وي او دا هسی د بشر د ذهن زېږنده وي؟-

یا دا چی وپوښتو آیا ریښتیا هم علت له ازله وجود لري او زماني آغاز او شروع لري که نه ؟-

که د اکویناس دغه ادعا چی د نړۍ له ازله شتون نا ممکن دی ومنو نو باید پوښتنه وشي چی آیا د خالق لپاره د ازلی وجود تصور آسان دی؟- او که دی نو ولې ؟-

که چېرته موږ ومنو چی د خدای وجود له ازله وو نو دلته د ارسطو نظر په خپله تاییدیږي چی د ازل په نامه یو څه شته او دا حق بیا ارسطو ته حاصلېږي چی ووایي نړۍ له ازله موجوده وه. برعکس که ووایو چی خدای له ازله نه وو موجود نو په دی توګه دا خبره منځته راځي چی د خدای وجود هم باید علت ولري هغه علت هم باید یو علت ولري او همداسی تر اخره.

بعضی فیلسوفان وایي چی خدای په خپله د خپل ځان علت دی لېکن دا تصور چی علت په خپله د خپل ځان علت کېدلی شي د ازل تر مسئلی هم سخت او پیچلی بحث رامنځته کوي، یانی څنګه یو موجود چی وجود ونه لري کولی شي چی خپل ځان رامنځته کړي ؟-

دلیل د وجود په بنیاد

مشهور فیلسوف آنسلم (۱۰۳۳- ۱۱۰۹) له مقدس کتاب نه په دی عبارت شروع کوي چی احمق په خپل زړه کی وویل خدای وجود نه لري، هغه وایي حتی د خدای منکرین هم باید د خدای تصور په زړه کی ولري له دی بغیر هغوئ نشي کولی په خپله خبره هم وپوهېږي.

(خدای وجود نه لري) دا تصور چی حتی یو احمق یې هم په خپل زړه کی لري دقیقاً څه شی دی ؟

آنسلم وایي د خدای تصور د هغه موجود تصور دی چی له هغې د کوم بل لوی شي تصور نشو کولی، یعنی موږ نه شو کولی چی له خدایه د بل لوی شي تصور وکړو ځکه د خدای تصور

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبارت دی د یو داسی موجود له تصور څخه چی تر ټولو پوه، تر ټولو زورور، ازلي او مطلق کامل دی نو دغه تصور د خدای تصور دی او په کایناتو کی ددغه تصور بل مثال نه لیدل کیږي.

دلیل د اتقان صنع

د خدای د وجود د تایید لپاره دا دلیل د فلسفی تر ټولو گویا دلیل دی چی دنیا او په دنیا کی شته اشیاء د یو عجیب نظم لرونکي دي د سیارو له حرکاتو نیولی د مغزو تر خارق العاده جوړښت پوری دا هر څه تصادفي نشي کېدلی دا ډول نړۍ نشي کولی بغیر له هدفه او تصادفي منځ ته راشي دا دنړۍ د یو حیرانوونکي هنري اثر مشابه ده.

ویلیم پالي (۱۷۴۳-۱۸۰۵) دا له ساعت سره مقایسه کوي که چېرته موږ په یوه بی انسانه جزیره کی ساعت ومومو هیڅکله به څوک داسی فکر ونه کړي چی په دی جزیره کی د ساعت دا ډول پیدا کېدل تصادفي وي او دا ساعت په خپل سر رامنځته شوی دی بلکی بلافاصله به مو نتیجه اخیسته چی یو عاقل موجود شته چی د کوم غرض په خاطر یی دا ساعت جوړ کړی دی ، په دی توگه ساعت ساز له خدای سره مقایسه کیږي.

ډیویډ هیوم وایي: نړۍ نشو کولی چی له انساني صنعت سره تشبیه کړو هغه وایي که نړۍ له ساعت سره مشابه ده له غټو غټو حیواناتو او ونو بوټو سره هم مشابه ده ؟- که ساعت کوم عاقل شخص طرحه او ډیزاین کړی دی نو حیوانات او ونې بوټي طبیعتاً رامنځته شوی دی چی د یو ساعت ساز او ډیزاینر شتون ردوي.

دلته سوال دادی چی آیا له یو مدبر او طراح پرته کېدای شي دغسی منظمه نړۍ رامنځته شي ؟- د ډیویډ هیوم ځواب دادی چی ثبات له گډوډۍ او نامنظمۍ نه ډیر ارزښتمند دی نړۍ طبیعتاً استواره او باثباته ده او اړتیا نشته چی څوک یې کنټرول کړي د طبیعت قوانین هر څه کنټرولوي او دوام مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابري او مساوات

آیا برابري یو داسی ارمان دی چی د دفاع کولو ارزښت لري ؟-

دلته اړتیا ده چی توضیح کړو چی موږ د کوم ډول برابرۍ خبره کوو. ځینی وخت د برابرۍ ټکی د اذهانو د مخشوش کېدلو سبب شي ځکه کله کله مساوات طلبان وایي چی خلک په هر حال سره برابر دي وروسته دا نتیجه ګیري وشي چی باید ټول خلک سره برابر اوسي ددی ابهام د توضیح لپاره باید د برابر کلمه په څو مختلفو جملو کی استعمال شي.

کولی شو ووایو چی د مساوات طلبۍ مخالفان ددغه غلط فهمۍ اصلي قربانیان دي هغوی د برابر د کلمې په مقابل کی وایي چی خلک بی تردیده سره برابر نه دي او پوښتي چی کله تاسو وایئ چی خلک سره برابر دي مقصد مو څه دی ؟- هغوئ په دی هم نه پوهیږي چی له هر لحاظه د خلکو برابري هم زیانمنوونکی ده او هم ناممکن ده.

بېشکه هیڅ حکومت که هغه هر څومره قدرتمند حکومت وي هم نشي کولی چی ټول خلک هم د قد هم د جرأت او هم د مهارتونو په لحاظ سره برابر کړي. که چېرته چارواکو کولی شوای چی د یو چا ذهني توان پورته کړي اول به یې خپله توانمندي پورته کړی وه.

لېکن حکومت کولی شي خلک په ځینی نورو مواردو کی سره برابر کړي. مثلاً حکومتونه کولی شي خلکو ته د برابرۍ رایې ورکولو حق ورکړي. او یا د مساویانه محاکمې کولو حق ورکړي دا ډول سیاسي برابري اصولاً ناممکنه ده. د اقتصادي برابرۍ له عهدی هم هیڅ حکومت کامیاب نه دی وتلی لېکن ځینی نور فکر کوي چی دولتونه کولی شي خلک د مادي امکاناتو او درآمد له لحاظه سره برابر کړي. کله چی موږ د برابرئ خبره کوو حتماً به زموږ هدف یا سیاسي برابري وي او یا هم د مادي وسایلو او آمدن برابري. ډېری غربي فیلسوفان بلخصوص هغوئ چی د مساوات

(c) ketabton.com: The Digital Library

طلبۍ ضد دي دا تاییدوي چې سیاسي برابري د سیاسي آزادئ اساسي شرط دی، او په همدی وجه برابري یو سالم ارمان دی.

اقتصادي برابري د نړئ د اکثره جنجالونو منشأ ده ځکه چې اقتصادي برابري له اړتیاوو، غوښتنو او تمایلاتو پورې اړه لري. آیا هغه خلک چې په ذهني، ښکلا، کاري ځواکمنۍ او د بیدارۍ له لحاظه نابرابر دي باید د اقتصاد له لحاظه هم سره برابر کړو ؟- یا دا چې آیا د ښایست په لحاظ بهتر شخص د یو بدرنګ کس په نسبت د زیات عاید د ترلاسه کولو حق لري ؟-

هغو ټولنو ته لاسرسی چې اقتصادی نابرابري یې لرله یو اساسي مشکل وو. دلته لیدل کېږي چې اقتصادي برابرۍ ته لاسرسی هغه وخت کیږي چې د افراط او نابربرئ له پولو تېر شو خو داسی نه لکه جورج اورل چې وایي چې شخصي دارایئ دی هم په مساویانه ډول بی له تبعیضه د افرادو تر منځ سره وویشل شي. تاریخ راښیي چې هېڅکله داسی اعمالو نابرابري په برابرۍ نه ده بدله کړې. د دارایئ تقسیم د برابرۍ دایمي حالت منځته نشي راوړلی او نه هم د مساوات طلبۍ دوامدار خوب لیدنه د تحقق قابل ده، بلکې حکومت باید د لازمي برابرئ د ساتنی لپاره د اقتصادي زیربناوو چلښت ته دوام ورکړي او هغو کسانو ته د کار کولو زمینه برابره شي چې د اقتصاد د چلښت او لوړتیا توان لري.

امریکایي لیکوال رابرټ نازیک د سیاسي فیلسوف او د ښي اړخي سرمایه‌دارۍ مدافع آین رند له نظریې ژور متأثر دی. نازیک په خپل کتاب (بی دولتي: دولت او د آرمانونو ښار) کی ادعا کوي چې که چېرته دولت غواړي چې اقتصادي برابري ایجاد کړي نو د بالغو افرادو ترمنځ دی سرمایه داري فعالیتونه غیرقانوني اعلان کړي. دلته د مثال په ډول یوه کیسه رانقل کوو: مثلاً ویلټ چیمبرمین فوق العاده تکتیکي شخص ده او ډیر خلک د هغه د مسابقې د لیدلو لپاره ورځي خو ویلټ په دی شرط لوبه کول غواړي چې دده طرفداران باید دده په صندوق کی ډېرې پیسی واچوي. نازیک وایي د یو مساوات طلب په نظر چیمبرمین حق نه لري او دا له انصافه لېرې خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده څکه باسکټ بال یوه ګروپي لوبه ده چیمبرمین نشي کولی چی د ګروپ د نورو لوبغاړو په نسبت زیاتی پیسې لاسته راوړي. خو له بل لوري وایي چی د هغه د طرفدارانو له دی نه منع کول چی خپل قهرمان ته اضافي پیسی ورکړي د هغوئ د آزادۍ سلبول دي.

نازیک د دارایئ د تقسیم په باب متفاوت نظر لري. هغه وایي هره سرمایه له یوی مشروع لاری ترلاسه شوی ده. شاید داسی هم وي چی د زور او یا غلا له لاری پیدا شوي وي. که د سرمایې فعلي صاحبان او یا پلرونه یې د غلا او زور مرتکب شوي نه وي د هغوئ له دارایئ نه د محرومولو هر ډول کوشش د هغوی په حق ښکاره تعرض دی. ځینی وخت دا هم وایي چی حکومتونه چی له فقیرانو سره د کومک لپاره کوم مالیات له سرمایه دارو راټولوي په جریان کې یی د رعیت ډیری حقوق تر پښو لاندی کېږي. په دی صورت دولت باید دولت حداقل وي په دی مانا چی د دولت وظیفه یوازی له جنایاتو مخنیوی او د بهرني دښمن په مقابل کی دفاع وي.

د فرصت برابري

مساوات طلبان ځینی محدودیتونو ته ترجیح ورکوي یعنی د فرصتونو مساوات.

دلته مهمه نظریه داده چی هر څوک باید په ټولنه کی د کامیابۍ چانس او فرصت ولري. ددی امر د ممکن کېدلو لپاره باید دا وظیفه دولت په غاړه واخلي چی کولی شي له مالیاتو څخه د مدارسو او تعلیمي او تحصیلاتي مؤسساتو د جوړولو لپاره کار واخلي. لېکن هیح کس نه غواړي چی مالیات ورکړي خو دداسی کسانو شمېر هم کم نه دی چی ددی لپاره مالیه ورکوي څو د پوهنتوني زده‌کړو کلینیکي مرستو او ټولنیزو رغنیزو چارو له فرصت څخه په مساویانه ډول استفاده وکړی شي.

په غرب کی اکثره خلک د نازیک او آین رند د نظریې پلویان نه دي خو هغوئ دا امکان هم مني چی ډیری خلک اخلاقاً ددولتي بودیجو لپاره له خپلو شتو لاس په سر کېږي هغه شته چی ددوئ قانوني ملکیت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دی توگه وییلی شو چی دولت په خاصو او معیینو حالاتو کی حق لري چی د عمومي لویو مصالحو په خاطر ځینی اشخاص د هغوئ له آمدن نه محروم کړي.

قانون او ارزښتونه

ځینی مساوات طلبان د خپلو ارمانونو د دفاع لپاره د حکومت او قانون استناد کوي، خو قوانین باید اجتماعي وي او د مشخصو اشخاصو او محوطې لپاره نه وي، او که داسی وي هغه اصلاً قانون نشي بلل کیدای.

چېرته چی د یوی اجماع په صورت کی له قانون نه برخمن کیدل موجود وي او په پراخه توگه له هغی حمایت وشي نو فکر وکړئ چی د مساوات لپاره مو یو مناسب فرصت تر لاسه کړی دی. لېکن مساوات طلبان له قانون نه د یو لوړ شي په لټه کی دي چی د خپل هدف دفاع پری وکړي، هغوئ غواړي چی له سیاسي، اقتصادي او احتمالاً اجتماعي برابرئ نه هم دفاع وکړي. اکثره وختونه قانون د ټولو هغو خلکو لپاره یو قسم تطبیقیږي چی قانون تر پښو لاندی کوي خو بیرته د قانون په باب دا احتمال وي چی د ټولنې د ځینی گروپونو په وړاندی په تبعیض او نابرابرئ قایل دی. د جنوبي افریقا د عبور او مرور قانون همداسی وو، له هغوئ سره چی د عبور او مرور له قانون نه تخلف کوي یو شان برخورد کېده خو سپین پوستي له هماغه اول وخته د قانون په عملي کولو مجبور نه ول.

ښشکه د انسانیت ارمان دادی چی د ټولنی تر منځ مهرباني، عاطفه او متقابل احترام موجود وي په دی توگه باید ټول انسانان د ټولنی هرقشر ته که هغه لوړ وي او که ټیټ په عزت او احترام قایل وي بی له دی چی فرق پکی وشي. بلخوا که څه هم دا عمل ممکن دی خو په عملي ډگر کی ډیر کم تطبیقیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حد اقل دولت

آین رند، نازیک او نور ښي لاسي ازادي غوښتونکي استدلال کوي چې د دولت بهترین قسم حداقل دولت دی. حداقل دولت یعنی هغه چې د خپل فعالیت حوزه په ځینی زمینو پوری محدودوي، دغه حوزی د بهرنۍ حملې په مقابل کی دفاع او دنظم او قانون د ساتنې په شمول ساحاتو ته وپیل کیږي. د نازیک په باور د دولت حنجره د ملت لخوا د قانون د عملي کولو په خاطر د ځینې ازادیو قربانولو ته وایي، موږ په قانون کی دقتل خلاف نکات ځایوو ځکه هیڅوک باید د خپل همسایه د وژلو حق ونلري، دا په یو ډول محدودیت دی خو داسی محدودیت نه دی چی زموږ د ځورېدلو سبب شي هغه محدودیت چی موږ یې منلو ته تیاریږو هغه محدودیتونه دي چی موږ یې عملي کول اړین بولو.

په حقیقت کی ځینې مساوات طلبان او د مساوات طلبۍ ضد اشخاص په همدی ټکي سره وران دي چی د دولت د مسؤلیت او ثدرت ساحې دی وټاکل شي یعنی دا ټکی دی روښانه شي چی دولت تر کومه حده قدرت باید ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آزادي

په سياسي او اجتماعي برخه کی آزادي د يو انسان د حقوقو بنسټ دی.

- ✓ له سانسور څخه آزادي: يعنی د ليکلو او ويلو آزادي هماغه څه چی کټ مټ انسان يې غواړي.
- ✓ له مذهبي تحميل څخه آزادي: يعنی د لمانځلولپاره آزادي چی د يو فرد حق دی او همدا راز د نه لمانځلو لپاره د انسان خپلواکي.

سياسي آزادي

ټولی ازادئ سياسي نه دي، له ويری نه آزادي يعنی د روزولټ نظريه په پام کی ونيسیۍ: روزولټ د هغې ويری خبره کوله چی مستبد دولتونه يې د رامنځته کولو باعث وي. لېکن خلک نوری ويری هم لري، خلک غواړي د مرضونو له وېری د ذهني او رواني اختلالاتو له وېری او د يوازيتوب له وېری نجات ومومي.

خو زموږ بحث دلته د سياسي آزادۍ په وضاحت څرخي چی د افرادو او دولت مربوط کيږي. سياسي آزادي په خپل ځان کی يو ډير پراخ بحث دی لهذا موږ په دری اصلي پوښتنو سره دا موضوع غزوو.

I. اوله پوښتنه داده چی څو قسمه سياسي آزادۍ وجود لري ؟

II. آيا د سياسي آزادۍ مختلف اقسام له يو بل سره رابطه لري ؟ په بل عبارت که چېرته يوه ټولنه يو ډول آزادي لري آيا دغه آزادي نوری آزادۍ هم تضمينولی شي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

III. دریمه پوښتنه داده چې کوم ډول آزادي مهمه ده ؟

څلور ډوله سیاسي آزادۍ وجود لري:

- ملي آزادي یا استقلال د استعمار په مقابل کې
- د مشروطه حکومت په مقابل کی آزادي یعنی د استبداد په مقابل کی جګړه
- فردي آزادي
- او اقتصادي آزادي

استقلال یا د استعمار په ضد جګړه

آزادي د مدني حقوقو د تر لاسه کولو، د دیموکراسۍ د رامنځته کولو او له مشروطه حکومت څخه د خلاصون په مانا نه ده، بلکې تر ډېره د استقلال په مانا ده یعنی د بهرنیو اربابانو له سلطې څخه خلاصون.

ولی حکومتونه له بهرنیو حاکمانو ویره لري ؟- شاید په دی وجه چې استعماري استبداد تر بومي او وحشي استبداد بدتره وي. په دی بنیاد بېشکه مستبد حکومتونه له خپل رعیت نه بده اقتصادي استفاده کوي خو دا ډېره واضحه ده چې استعماري حکومتونه د مستبدو پاچاهانو او حاکمانو په نسبت له خپلو رعایاوو ډېره بده استفاده کوي، او اقتصادي استفاده تر ډېره د یو ملک په مستعمره کېدلو تمامېږي.

استعماري حکومتونه د دین کلتور او ژبی له نظره د محلي استبدادي حکومتونو په نسبت ډېر بدتر وي. اکثره وخت استعمار کلتوري دیني او ژبنۍ ویرانۍ له ځان سره لري. د استعمار بدترین جنایات شکنجه او قتل عام ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېکن په مختلفو وختونو کې په دغه خاورينه ځمکه مختلفو ظالمانو وجود درلود چې په خپل رعيت يې تر بل هر خارجي استعمار زيات ظلم او ستم کړی دی لکه کاليگولا او پول پوت هغه پاچاهان وو چی په خپلو خلکو يې هغه بلاوې نازلی کړی چی هيڅ استعمارگر يې شايد په خپل استعمار لاندی خلکو رانه ولي.

د مشروطه حکومت په چوکاټ کې سياسي آزادي

د آزادۍ لټون غالباً د قلم او بيان جگړه او کله کله د تورو جنگ چی د ديکتاتورانو او مطلقه پادشاهانو په خلاف وي. کله چی د حاکميت لاندی کسان د يوی نمايندگۍ شکل جوړول وغواړي د ديکتاتورانو او پاچاهانو قدرت محدودېږي. په دی بنياد که هر څه مساوي وي د خلکو د نمايندگۍ زياتوالی به د حاکمانو د قدرت په کمېدلو تمام شي. يو دليل همدا دی چی سياسي نماينده – گۍ د آزادۍ په مانا دي.

هر حکومت د خپلو خلکو لپاره سخت يا ضعيف محدوديتونه رامنځته کوي خو د مساوات په صورت کی خلک له دغه محدوديت نه ازادېږي. هغه خلک چی له خپله منځه د حکومت لپاره نمايندگان ټاکي د ځان لپاره د لا ډېری ازادۍ غوښتونکي وي.

خو آيا پارلمانی حکومت کافي دی ؟- نه ! ځکه پارلماني حکومت يوازی په همغه خلکو تکيه دی چی د پارلمان په چوکۍ يی تکيه وهلي وي.

آيا شاهي حکومت کافي دی ؟- نه ! لومړی بايد دا وپوښتل شي چی آيا مشروطه حکومت د ټولو خلکو د نظر او تايي وړ دی او که يوازی د يو څو کسانو.

د سياسي احزابو شتون روا دی خو آيا د رای گيری نظام واقعاً عادلانه دی. په سترو ټولنو کی دا ناممکنه ده چی مستقيماً ديموکراسي پلی شي او يا هر کس دی هری سياسي موضوع په اړه د يوی رايې ورکولو حق ولري، دلته يوازی ممکن کار منظم انتخابات دي چی پکی هر بالغ شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازې د يوې رايې حق لري او پکې هيڅ سياسي حزب غيرقانوني نه وي او کاملاً سياسي آزادي ولري، او انتخاباتي نظام دروغجن او د خلکو د غلطولو د وسيلې په توګه ونه کارېږي.

آيا يوه آزادي د ټولنې نورې آزادۍ هم تضمينولی شي ؟-

متأسفانه چې دې سوال ته ځواب منفي دی ځکه د يوې آزادۍ لپاره جګړه د ټولو آزاديو د ترلاسه کولو په مانا نه ده، تاريخ ثابته کړې چې د استقلال لپاره کاميابه جګړه هر ډول حکومت په ځان پسې لرلی شي که چېرته د يو ملک په تقدير کې ديموکراتيک نظام ليکل شوی وو دا به د هغوئ لويه نېکمرغي وي. بېشکه ملي استقلال د سياسي آزادئ او په خپل سرنوشت د حاکميت د ټاکلو لپاره ضروري شرط دی خو کافي شرط يې نشو بللی.

د مشروطه حکومت په قالب کې سياسي آزادي يوه بله نظريه ده. ددې ډول آزادۍ مدافعان لکه د متحده آيالاتو بنيادګزار چې قصداً يې ټول رعايتونه په خپل جنس او نژاد پورې محدود کړي وو. په دې بنياد حتی به پرمختللو ديموکراتيکو هېوادونو کې هم د مملوکيت خدمات ټولو هېوادوالو ته په مساوي توګه نه دي وړاندې شوي. د نړۍ تر ټولو مشهور ديموکراتيک هېواد هم تر ۹۰ کلونو پورې له خپلو خلکو ظلم لغوه نکړی شو او د خپل تاسيس تر سلو کلونو يې هم ښځو ته د رايې ورکولو حق ورنکړ. د متحده ايالاتو په جنوبي ايالاتو کې د تور پوستو رايه ورکوونکو پراخ ترور، د تشدد او بدچلند اعمال، د ښځينه فعالانو بندي کول او اجباري واده کول ددې قدرت بېلګې دي چې حتی په لويو ولسواکو هېوادونو کې وجود لري. تر ډېره په اکثريت ولسواکو ټولنو کې هم فردي آزادي لکه د بيان آزادي نشي تضمينېدلای.

آيا مشروطه حکومت د آين رند او نازک مطلوب اقتصادي آزادۍ تضمينولای شي ؟- بلکل نه !

بعضې هغه دولتونه چې کامل پارلماني او يا مشروطه دي خپل اقتصاد د سوسياليزم او سرمايه دارئ په ترکيب مخکې وړي. هغه هېوادونه چې اقتصادي آزادي لري غالباً له نورو آزاديو هم برخمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. په عین حال کی اقتصادي آزادي سیاسي آزادي هم چی مطلب مو مشروطه حکومت دی نه تضمینوي پاتی خو لا د بیان او مذهب آزادي.

رند او نازیک د خپلو نظریاتو د تحقیق لپاره یوازی متحده ایالاتو ته پنا وړي حال دا چی د نوری نړئ په هېوادونو کی وضعیت متفاوت دی او یوازی د متحده ایالاتو د وضعیت مطابق پالیسي د نورو هېوادونو نظام نشي رهبري کولی، هغوئ باید پوه شي چی د نوری نړۍ هېوادونه سرمایه-داري او دیموکراتیک نه دي.

د اسلام تر حاکمیت لاندی ممالکو کی سرمایه داري ممکنه ده که څه هم په ډیرو اسلامي هېوادونو کی په مکمله توګه مذهبي آزادي نشته او د همدغه محدودیتونو په وجه په ډیرو اسلامي هیوادونو کی نه مشروطه مترقي او پرمختللي نظامونه شته او نه کافي امن او نظم.

نو له دی سره دی نتیجی ته رسیږو چی د ازادۍ مختلف اقسام نشي کولی د یوبل حقوق تضمین کړي بلخصوص فردي آزادي.

فردي آزادي او طبیعي حقوق

جان لاک په خپله دوهمه رساله کی د مدني حکومت په طبیعي حقوقو خبره کوي. هغه وایي چی دری طبیعي حقوق وجود لري: د ژوند حق، د آزادۍ حق او د رایې حق.

خو توماس جیفرسن د طبیعي حقوقو د دریم قسم یعنی د درایئ د حق په ځای د نېکمرغۍ لټون لیکي. د لاک دوه رسالو او د امریکې د استقلال اعلامیې په امریکایي فیلسوفانو ژور تاثیر کړی دی او د هغوئ ډیری باوري دي چی اخلاق د حقوقو اساسي پایه ده.

که څه هم چی د طبیعي حقوقو نظریې په سیاسي او اخلاقي مفکورو کلک تاثیر لرلی دی خو باید ومنل شي چی د ضعف نکات هم لري. یو عیب یی دادی چی دغه نظر نسبتاً مبهم دی یعنی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه وجه یو حق کولی شو طبیعي وبولو ؟- بل دا چې دا ادعا چې وايي انسان دغه طبیعي حقوق لري نه موږ ته راښيي چې کوم شیان په دغه حقوقو کې داخل دي او نه یې هم د دفاع او تحفظ لپاره لارې چارې راته وايي.

که چیرته د آزادۍ حق د انسان طبیعي حق دی نو آیا هغه جنایتکاران چې محکوم دي هم د آزادۍ طبیعي حق لري ؟- که هو نو آیا ددوئ د طبیعي حق د استقرار لپاره ولته عمومي عفوه وشي که څنګه؟

فردي آزادي او مدني حقوق

فردي آزادي له هغې آزادۍ څخه عبارت ده چې د بل چا له مداخلې خالي وي بلخصوص په شخصي ژوند کې د حکومت د ناروا مداخلې پرته. دا په دې مانا ده چې د شخصي ژوند ځینې حدودات باید د هیچا ترکنترول لاندې نه وي. دا چې دا قلمرو کوم دی په خپله د آزادئ له اصولو کولی شو استنباط وکړو. عموماً باور دادی چې د شخصي آزادۍ حصې د شخص د بیان آزادي او د قلم آزادي ده. د مذهب آزادي د اطلاع رسونې آزادي او واده کولو یا نه کولو آزادي عبارت دي د شخص له فردي آزادۍ او د فکر او عقل له حیات څخه.

د همدې نظریې پلویان وايي چې د دغه ازادیو د حصول لپاره د قانون حمایت ته اړتیا ده او باید اقلیتونو ته هم دغه حق ورکړل شي. ډیر نور غربي فیلسوفان له مختلفو لارو د فردي ازادۍ د حمایت غږ پورته کوي. د نمونې په خاطر بنیامین کنستېنټ باور درلود چې مذهبي آزادي د مالکیت آزادي او د عقیدې آزادي د یوې پرمختللې ټولنې بنیادي ضرورتونه دي. ځینې نور د بیان او خپرونو په آزادۍ ټینګار کوي. هغوئ چې له فردي آزادۍ دفاع کوي ډېر زیات دي خو باید له جان ملټ، ټام پین، ماري ویستېن کرافټ، توماس جیفرسن او جي ایس میل روزولټ څخه یادونه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پایلی په توگه ویبلی شو چی د یوی ټولنی وضعیت د هغه ټولنی آزادي راته تشخیصوي. ښکاره ده چی د بیان او فکر آزادي نه وي موږ حتی د سوال کولو لپاره هم خوله نشو خلاصولی پاتی خو لا د ټولنی د نورو ضرورتونو د رفع کولو هوډ او اقدام.

- پای -

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library